

טל לברכה הלכות שבת

חוברת מס' 1

(נוסח מתוקן ומוגה עם תוספות)

”מִתְּנֶה לַחֲלַל אֶת הַשַּׁבָּת”

רמי רחמים ברכיהו

© כל הזכויות שמורות

- א. דברי מבוא.
- ב. בין פסח לשבועות – ביאור לתורה של השפת אמת.
- ג. איסור הפלגה בספינה קודם השבת משום עונג שבת.
- ד. הפלגה בערב שבת במקום מצווה פוטרת ממצוות עונג שבת.
- ה. דין הפלגה קודם שבת בספינות של תיירים.
- ו. דין מתנה לחלל את השבת.
- ז. יציאה בספינה של גויים קודם השבת.
- ח. יציאה בספינות של חברות ישראליות קודם השבת.
- ט. הפלגה בספינה ביום שבת.
- י. נסיעה ברכבת חשמלית של גויים ביום השבת.
- יא. נסיעה ברכבת חשמלית לצורך תפילה במניין בשבת.
- יב. יציקת גג בערב שבת.
- יג. נסיעה בערב שבת לצורך אירוח בשבת.
- יד. קיום ברית מילה שלא בזמנה בערב שבת.
- טו. ניתוח שאינו דחוף בערב שבת.
- טז. ניתוח שאינו דחוף לפני שבת כשהוא יום קבוע של רופא מומחה.
- יז. ניתוח שאינו דחוף לפני שבת כשיש תור ארוך של ממתנים לניתוח.
- יח. ניתוח שאינו דחוף בערב שבת כשיש כאבים.
- יט. ניתוח שאינו דחוף ביום השבת.
- כ. נסיעת רופא לבית החולים בשבת.
- כא. האם מותר לחיילים לשבות בביתם כשיודעים שעלולה להיות פעילות מבצעית בשבת?
- כב. קבלת טיפול לזירוז לידה בערב שבת כשתלד בשבת.
- כג. אם מותר לאישה בחודש תשיעי להריונה לנסוע לשבת להורים הגר ים
ברחוק לבית החולים.
- כד. שמות הפוסקים והספרים המוזכרים בחוברת.

דברי מבוא

בחורף תשס"ט פנה אלי אלעד פניגשטיין הי"ו וסיפר לי שכאשר משפחתו שהתה בגולה, בעיר מונטריאול שבקנדה, נהגה קבוצת חברים להיפגש ללימוד תורה בלילות שישי. הלימוד היה מיוחד גם ב של הסמיכות לשבת, וגם כיוון שלימוד זה לווה באכילה של צ'ולנט בחבורה. אלעד ביקש להנהיג כן גם בטלמון ת"ו, לקיים שיעור תורה ב לילות שישי בשעה עשר בלילה, ושאלני אם אוכל להעביר שיעור בהלכות שבת, בעוד שהוא ידאג לאירוח ולצ'ולנט. חשבתי שזו תהיה משימה כמעט בלתי אפשרית, מי יהיה מוכן לבוא לשיעור בשעה כל כך מאוחרת בחמישי בלילה? ובפרט כשמדובר בשיעור עיוני בהלכה? אולם העקשנות וההבטחה שיהיו לפחות עשרה לומדים, נטעה בי תקווה שאולי יש לשיעור זה סיכוי להחזיק מעמד. ב"ה, כיום מתאספת חבורה המונה קרוב ל ארבעים איש (כ"י) בכל חמישי בלילה לשיעור עיוני בהלכות שבת.

חוברת זו נכתבה לאחר סדרת שיעורים שעסקנו בהם בדין המתנה לחלל את השבת. נושא זה נבחר בעקבות שאלות הלכתיות בנוגע לקביעת ניתוחים שאינם בהכרח דחופים בערב שבת או בשבת עצמה. המקור ממנו ניסנו לברר את השאלה הוא ברייתא במסכת שבת דף יט, עמוד א':

"תנו רבנן: אין מפליגין בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת. במה דברים אמורים? לדבר הרשות אבל לדבר מצווה שפיר דמי".

הראשונים נחלקו בטעמו של האיסור, וכן בניסיון להסביר מדוע כאשר מדובר במצווה התירו חכמים הפלגה בספינה גם בערב שבת.

השולחן ערוך בסימן רמח פסק כשתי שיטות בראשונים: שיטת הרי"ף והרמב"ם הסוברים שהאיסור הוא משום עונג שבת הואיל ובימים הראשונים להפלגה עלולים לסבול מחמת טלטול הים וזה פוגע במצוות עונג שבת, וכן פסק השולחן ערוך גם כשיטת בעל המאור הסובר שהאיסור הוא משום 'מתנה לחלל את השבת', היינו אדם שעושה פעולה ביום חול כגון היוצא בשיירה ביום חמישי, אלא שידוע שהציאה בשיירה יוביל לחילול שבת משום סכנה וכד'. מעבר לשוני בין השיטות מבחינה הלכתית, נראה כי כל שיטה מגדירה אחרת את המושג 'עונג שבת'; הרי"ף והרמב"ם סוברים שאסור ליהודי להיכנס לשבת כשהוא שרוי בצער, בהלה או פחד, ולכן אדם השרוי במצב זה צריך לגייס את כוחות נפשו ולעשות מאמץ כדי להיכנס לשבת בנחת ובשמחה. אולם בעל המאור מגדיר באופן שונה את מצוות עונג שבת, ולא הוטרד מכך שאין האדם מצוי במצב נפשי אופטימאלי בשבת.

בסדרת השיעורים ניסנו לברר שלוש נקודות הלכתיות:

א. מדוע השולחן ערוך הביא להלכה גם את שיטת הרי"ף והרמב"ם וגם את שיטת בעל המאור כאשר שתי שיטות אלה נראות כחולקות זו על זו (עיין הלכה ד הערה 7 הערה 18 והערה 19).

ב. מדוע יש פוסקים שאסרו למול בחמישי או בערב שבת תינוק שברית המילה שלו לא נערכת בזמנה, הרי זה מקום מצווה ש בעבורו התירו הפלגה גם בערב שבת (עיין הלכה יב ובהערות שם).

ג. מהן ההשלכות של הלכות אלה לגבי ניתוחים ש ל חולים בימי חמישי, ערב שבת ושבת, חיילים הצריכים לצאת לפעילות צבאית בשבת, ומעוברת העלולה ללדת בשבת, ועוד (הלכה יד ואילך).

מנהגנו בשיעורים אלה לסיים את לימוד ההלכה בדברי 'שפת אמת' לפרשת השבוע. את החיבור בין הלכה לאגדה למדתי ממו"ר עט"ר הרב עובדיה יוסף שליט"א, שבכל שיעור הלכה שהעביר במוצאי שבת בבית הכנסת היזדים שבירושלים היה מסיים בדברי מדרש על פרשת השבוע. בחרתי לפתוח את החוברת בתורה של השפת אמת לימים אלה, ימי ספירת העומר, ימים שמחברים בין חג הפסח לחג השבועות.

אסיים בדברי תודה לאלעד וצורית פניגשטיין על הרעיון, האירוח והצ'ולנט, לשוקי קרה ואורי ארז על הצד הארגוני, למשפחת ריבלין על התרומה של הקוגל, לתורמים להוצאות הממוניות של השיעור, ולכלל משתתפי השיעור. מי יתן ונזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ובתפילה לשוכן מרומים שלא תצא תקלה תחת ידינו. אמן.

רמי רחמים ברכיהו

טלמון אייר תשס"ט

בין פסח לחג השבועות

את מצוות עליה לרגל בשלושת הרגלים אנו מוצאים בספר שמות בפרשת כי תשא¹. לאחר סיום תיאור פרשת חטא העגל והלוחות ה שניים, ולאחר מספר פסוקים המציינים את שלושת הרגלים: חג המצות, חג השבעת, חג האסיף, מופיע הציווי: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדן ה' אלוקי ישראל" (שמות לד, כג).

השפת אמת (פסח שנת תרמ"ב ד"ה הג' מועדות) מבאר את הייחודיות של כל אחד משלושת הרגלים ואת הקשר הפנימי שיש לשלושת הרגלים גם יחד. אנו נתמקד ברעיון של פסח ושבועות והקשר ביניהם.

"הג' מועדות הם נגד ג' בחינות: דיבור, מעשה, מחשבה. כי בפסח נפתח הפה של איש ישראל והדיבור, לכן פה סח, לכן נתקן מגילת שיר השירים... כדכתיב: 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו' (ישעיהו מג, כא). ובשבועות בחינת המחשבה והדעת שהוא קבלת התורה. ובסוכות בחינת המעשה כדכתיב 'ולקחתם לכם', והישיבה בסוכה והקפות ונענועים שזה כולל כל תנועות הגוף. והג' רגלים נותנים חיות וברכה לכל השנה כמ"ש 'והשיאנו כו' את ברכת מועדיך כאשר רצית', שע"ז ניתנו הרגלים שאז בני"י מוכנים לקבל הברכות... כי הזמן ג"כ מבקש תפקידו כמ"ש במד' דרכי ציון מבקשים תפקידם..."

פסח תיקון הדיבור

השפת אמת רואה בשלושת הרגלים שלוש בחינות המשלימות זו את זו: דיבור, מחשבה ומעשה. הטענה הראשונה של השפת אמת היא: שפסח הוא תיקון הדיבור – פה סח. ויש להבין, מדוע בפסח יש תיקון של הדיבור, מה הקשר בין פסח, יציאת מצרים, קריעת ים סוף, לבין הדיבור?

נראה לומר, שהעיקר בפסח הוא להבין שאכן אין לנו כל השגה והבנה בהתגלות הקב"ה במצרים ובגאולתם של ישראל. וכך כותב השפת אמת במקום אחר (פסח תרס"ג ד"ה הא):

"לחם עוני בחינת דלית מגרמא כלום, שעדיין לא נתברר הדעת. רק שיצאו בני ישראל בנפלאות הבורא, שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם".

¹ בפעם הראשונה אנו מוצאים את מצוות עליה לרגל בפרשת פרשת משפטים, ובפרשת כי תשא ישנה חזרה כמעט מילה במילה על הנאמר בפרשת משפטים, ויש לשאול מדוע התורה חוזרת על מצוות עליה לרגל בשלושת הרגלים בסמיכות. ועיין עוד לקמן.

בליל הסדר אמורה להתגלות יכולת האדם להתחבר לחווית הגאולה גם כאשר אינו מבין אותה. כל ניסיון של הבנה בלילה הזה לא יצלח, לכן עיקר המצווה בלילה זה הוא לספר, להגיד, לדבר בשבח הבורא ית'. המצווה בפסח היא 'והגדת לבנך' ואנו עושים זאת דרך החיבור של 'ההגדה' של פסח.

למה הדבר דומה? לאדם שחווה חוויה בלתי רגילה הגורמת לו להתפעמות נפשית עצומה. כל ניסיון לבאר את החוויה ולהבינה יפגום ברגש של ההתפעמות הנפשית, לכן ביטוי לרגש החוויה היא רק על ידי סיפור החוויה לכל מי שלא היה ולא חווה. על פי הדברים נראה לבאר את דברי רבותינו: "חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", כלומר חייב אדם להיות במצב של חוויה נפשית שכאילו הוא עכשיו זה שזוכה לצאת ממצרים מתוך התגלות אלוהית גדולה².

חג השבועות – מחשבה והדעת

טענתו השנייה של השפת אמת היא שחג השבועות הוא תיקון המחשבה והדעת שהוא כנגד קבלת התורה. אכן התורה היא לא הגדה וסיפור, תורה עניינה הבנה, התבוננות, בירור ועומק. תורה היא הוראה אלוהית המתלבשת במציאות החיים, כדי לחבר בין השניים צריך כשרון שכלי גדול ויכולת הבנה והכלה.

וכאן לכאורה יש מקום לשאול, הרי דרכו של עולם שההבנה קודמת לדיבור, שכן הדיבור הוא ביטוי של ההבנה והמחשבה, ואילו כאן, על פי תורתו של השפת אמת, הדיבור קודם להבנה, הכיצד?

ערך של חוויה

נראה שיש כאן אמירה עמוקה המתייחסת לערכם של חוויות נפשיות בעלות עוצמה. אנו רגילים ל חשוב שהאדם ניכר ביכולת השכלית ובכישורן ההבנה שלו, ובאופן טבעי אנו נוטים לזלזל מעט בערך של החוויה. ויש למנות כמה סיבות לבכורה של הצד השכלי מול החוויה:

- א. ההבנה מחזיקה מעמד לאורך זמן מה שאין כן החוויה שהיא זמנית.
- ב. הבנת השכל באה מתוך מאמץ ועמל ואילו החוויה באה מבחוץ ללא כל הכנה.
- ג. ההבנה השכלית יכולה להוביל למהפך בנפש האדם, ואין די בחוויה החד פעמית כדי לשנות באופן מהותי ורציני את עולמו הפנימי של האדם.

² השווה לדברי הרב יוסף דב הלוי סולוביצ'יק (זמן חירותו עמ' 135): "חג המצות מייצג ... את מערכת ההתגלות. החוויה הגדולה ביותר של פסח, במיוחד בלילו הראשון של החג, היא 'המורא הגדול' המלווה את החוויה הנומינלית של הרנדו שבין אלוהים ואדם. במילים אחרות, עמנו נולד באמצעות חוויות ההתגלות האלוהיות, שהיא אדירה, נפלאה, מעוררת מורא ומרתקת באופן שלא ניתן לעמוד בפניה. הקב"ה החל את מעשה הגאולה, והקב"ה הוא שהביא לסיומה. 'אני ולא שליח', התיצבו הוראו את ישועתה". זו מערכת שכולה טרנסצנדנטלית, ולאדם לא היתה בה דריכת רגל. הוא היה רק מי שצפה בה ומי שנהנה ממנה".

שתי דוגמאות אנו רגילים להביא בהקשר זה : לאחר המעמד החווייתי הגדול של הר סיני עם ישראל חטא בחטא הנורא של העגל, והכישלון של אליהו הנביא במעמד הר הכרמל לגרום למהפכה דתית באומה.

אולם בתורה זו של השפת אמת מתברר שיש ערך לעוצמת החוויה, ורק לאחר חווית חג הפסח אנו יכולים להגיע למשמעות של חג השבועות חג מתן תורה. מהו בכל זאת הערך של החוויה?

חוויה פותחת את הלב ובכוחה להרים את האדם ואת נפשו לפסגות שאינו יכול להעפיל אליהן על ידי חכמת השכל וההבנה, וכדברי רבותינו במדרש (מכילתא דר' ישמעאל פרשה ג):

"זה אלי - ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה שלא ראו ישעיה ויחזקאל? שנאמר: 'וביד הנביאים אדמה' (הושע יב יא) וכתוב: 'נפתחו השמים ואראה מראות אלקים' (יחזקאל א א). משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה ועליו צפירה מקיפתו, וגבורים מימינו ומשמאלו, וחילות מלפניו ומלאחריו, והיו הכל שואלין אי זהו המלך? מפני שהוא בשר ודם כמותם. אבל כשנגלה הקב"ה על הים לא הוצרך אחד מהם לשאול אי זהו המלך, אלא כיון שראוהו, הכירוהו פתחו כולן פיהן ואמרו זה אלי ואנוהו וגו'."

החוויה של עם ישראל ביציאת מצרים הביאה אותם למקום שרק מעטים בהיסטוריה של העם היהודי זכו להגיע אליה – ראיית מראות אלוקים. דור יוצאי מצרים לא ראו רק מראות אלוקי ס, אלא הגיעו אף למקום גבוה יותר – 'זה אלי'. בפסח האדם אמור להיות במקום הזה של חווית גילוי השכינה, רק מי שיזכה להיות במקום זה, יוכל להמשיך הלאה לחג השבועות. על פי דברים אלו, אפשר לומר ש השפת אמת מתאר תהליך נפשי שעובר על אדם החווה חוויה עוצמתית: ראשית, הוא מספר אותה לאחרים בהתלהבות גדולה דרכה הוא מנסה להעביר את עוצמת החוויה למי שלא חווה אותה, לאחר מכן כאשר עוצמת החוויה שוככת, הוא מנסה להבין את מה שקרה ולהפנים. החוויה אם כן, היא המבוא לכך שהאדם יבקש את נפשו להבין ולהשכיל.

המהלך שמתאר השפת אמת הוא: פסח מבטא חוויה אמונית שמשמעה פתיחת הלב – שבועות שהוא יום קבלת התורה מסמל תובנה ועומק. ואילו סוכות מבטא את היכולת לחבר את החוויה וליישמן בחיים המעשיים.

על פי דברים אלו נראה שיש כאן גם מסר חינוכי, אדם שחושף את ילדיו בגיל הרך לחוויות רוחניות, יש סיכוי רב שכאשר הם יגדלו, ליבם יהיה פתוח לשמוע ללמוד להבין ולהשכיל (בהקשר זה עיין עוד עיין ספר טל לברכה ח"א סימן סה).

אם נכונים דברינו, אפשר אולי לבאר מדוע שלושת הרגלים מופיעים לראשונה בפרשת "כי תשא" שבה עוסקים בחטא העגל והשלכותיו. חטא העגל הוא תוצאה של ניסיון של האומה הישראלית להישאר בחוויה של מעמד הר סיני מבלי לתרגמה

להבנה ולבירור, ומבלי ליישמה בחיים המעשיים. בחוויה טמונה גם סכנה, האדם עלול להתמכר לעוצמת החוויה ולהתנתק מחיי המעשה. בפרשת הרגלים, התורה מובילה את האומה למקום של תיקון לחטא העגל, שלושת הרגלים באים כמהלך מחנך ומתקן בחיי האדם והאומה.

משמעות ימי הספירה

מכאן לתפקידם של ימי ספירת העומר. ימי הספירה אמורים להפוך את חווית הפסח וליל הסדר לבירור של כלי הדעת והשכל. וכך כותב השפת אמת (פסח תרס"ג):

"...והגם שקבלנו כבר את התורה, לכן שואל החכם מה העדות וכו' שהחכם רוצה להחכים בדעת. והתשובה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, שביום זה עיקר הגאולה מצד הקב"ה דלית לנו כלום מעצמנו. ואחר כך, בימי הספירה, מתברר הדעת וזוכין לקבלת התורה".

החכם אצל השפת אמת, מחמיץ את כל המשמעות של ליל הסדר, הוא מנסה להבין, הוא שואל שאלות חכמות, אולם ליל הסדר הוא זמן להבין שאנו לא מבינים, את ההבנה והדעת יש להשאיר לימי הספירה, כאשר שיאו של תהליך הבירור והדעת נשלמים בחג השבועות.

נמצאנו למדים שתפקיד ימי הספירה הוא לעבד, לחשוב, להרהר ולהבין את מהות תהליך יציאת מצרים והגאולה. אם נשארים בבחינת סיפור והגדה מבלי לפתח יכולת לצאת למקום של בירור ומחשבה, אז מחמיצים את משמעותם של שלושת הרגלים. תלמידי ר' עקיבא שמתו בימי ספירת העומר, מתו מכיוון שהם המשיכו לספר את התורה, הם הפכו את התורה להגדה ולא הפנימו את המקום של הפיכת התורה לתורת חיים. תלמידי ר' עקיבא נשארו בחג הפסח, בחוויה, ולא הפנימו את החובה להפוך את החוויה לתובנה מעשית. ימי הספירה אמורים לתרום לתהליך של בירור והורדת התורה למציאות החיים, או אז תרומם תורה זו את האדם ואת המציאות כולה.

הלכות שבת – עונג שבת

- א. אין מפליגים בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת. והוא הדין שאין צרין על עיירות של גויים פחות משלושה ימים קודם השבת (במלחמת רשות). והטעם הוא משום עונג שבת שכל שלושה ימים ראשונים יש להם צער בהלה ובלבול, ואחר שלושה ימים תתיישב דעתו ולא יצטער יותר מדי¹.
- ב. במה דברים אמורים לדבר הרשות, אולם היוצא לדבר מצווה מותר², והוא שיתנה עמהם שלא יפליגו בשבת³, ואם יודע שלא ישמעו לו, אין זה מעכב⁴.

¹ ברייתא מסכת שבת יט, א. אמנם בטעם הלכה זו נחלקו גדולי עולם, סיכום של השיטות השונות עיין שו"ת ציץ אליעזר (ח"א סימן כא). והשולחן ערוך (רמח"א, א-ב) פסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם שהטעם הוא משום עונג שבת. ובלשונו של הרי"ף: "היינו טעמא דאין מפליגין בספינה פחות מ שלושה ימים קודם השבת משום בטול מצות עונג שבת, דכל שלושה ימים הוא להו שינוי וסת משום נענוע הספינה, ולאחר שלשת ימים הוא להו נייחא ובעי מיכלא ומקיימי מצות עונג שבת... והוא הדין שאין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת משום דלא מיתהני להו מיכלא ומשתאיא תוך ג' ימים משום טרדא ופחדא דליבא ולבתר תלתא יומי פרח פחדיייהו ומקיימי ליה לעונג שבת".

² ברייתא שם. וביאר הרי"ף: "והיינו טעמא דלדבר מצווה שרי, משום דפטירי ממצוה וות 'עונג', דאמר מר 'העוסק במצווה פטור מן המצווה', ותנן נמי: 'שלוחי מצווה פטורין מן הסוכה'...".

³ טעם שצריך שיתנה לשבות בשבת לשיטה זו הוא משום מצוות עונג שבת. אולם אם ברור לו שיצטרך לחלל את שבת אין להתיר להפליג בספינה אפילו לצורך מצווה ואפילו מתחילת השבוע, וכן כתב הרי"ף: "יש מי שאומר הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים ומשום גזירת תחומין גזרו בה... והאי טעמא פריכא הוא... מאי איריא שלושה ימים, אפילו טפי נמי? ועוד, לדבר מצווה אמאי שרי?!" אם כן, במקום שיש חילול שבת אין להתיר יציאה בספינה אפילו בתחילת השבוע, או גם בערב שבת במקום מצווה – כן כתבו בדעת הרי"ף מהריב"ל (שו"ת ח"ב סימן נג) והרדב"ז (שו"ת ח"ד סימן עז). וכן פסקו התוספת שבת (סימן רמח"א סק"ב) והביאור הלכה (סימן רמח"א, סעיף ד ד"ה ופוסק עמהם). מכאן שההיתר לצאת בספינה מתחילת השבוע או במקום מצווה הוא רק במקום שיתבטל מצות עונג שבת בלבד (מטעם עוסק במצווה פטור מן המצווה), וכגון שהמלחים ורוב הנוסעים הם גויים וכדלקמן סעיפים ג, ה.

⁴ בברייתא הנזכרת לעיל נחלקו בדבר רבי ורשב"ג: "במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצווה - שפיר דמי. ופוסק עמו על מנת לשבות, ואינו שובת, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך". ובעוד שהרמב"ם (פרק ל מהלכות שבת הלכה ג) פסק כרבי וכן הכריע

ג. יש אומרים שבזמנינו שהאוניות משוכללות ביותר ואין צער ובלבול למפליגים בהם, מותר להפליג אפילו בערב שבת, והוא שהחובלים והמלחים הם נוכרים ורוב הנוסעים הם נוכרים, שאין מלאכת האוניה נעשית לצורך ישראל. ויש החולקים וסוברים שגם באוניות נוסעים שבזמן הזה יש לחוש⁵.

השולחן ערוך (רמח, ב; ד) [ועיין שער הציון סק"א שהתקשה בזה שהרי הלכה כרבי מחברו ולא מאביו ושכן פסקו הרמב"ם והשולחן ערוך חו"מ סימן רצ סעיף טז, ולא כמו שפסקו כ' אן כרבי – ועיין עוד לקמן], הרי שר' חננאל (פירוש על הגמרא שבת יט) וכן הטור (סימן רמח) פסקו כרשב"ג. ומהר"א אבן טוואה (ספר תשב"ץ ח"ד הטור השלישי סי' יא) כתב שכן דעת הר"ף העיטור הרמב"ן והרא"ש. ועיין ברכי יוסף (רמח, א) שכן דעת התשב"ץ שכתב שלכתחילה יש להורות כהרמב"ם, ומשמע מדבריו ש עיקר הדין נפסק כרשב"ג ולא כרבי ורק לכתחילה ראוי לנהוג כרבי אבל לא לעיכובא. על פי זה יש לומר שגם השולחן ערוך שפסק כרבי, פסק כן לכתחילה אולם לא לעיכובא (ולכן אין להקשות על מרן שפוסק במקום אחר שהלכה כרבי מחברו ולא מאביו). ועיין משנה ברורה (רמח, סק"ג) שכן הסכמת הרבה אחרונים. ועיין כף החיים (רמח, ז).

⁵ כתב הרמב"ם בתשובה (סימן שח) שבנהרות לא שייך צער ובלבול – מותר להפליג. והביאו המגיד משנה (שם), וכן פסק השולחן ערוך (שם). ועיין המאירי שכתב (שבת יט): "ויש ללמוד היתר למי שהורגל בכך להפליג בים ולא יחוש ברע, או שמא בזמנים אלו לכל, שהספנים בקיאים בה הרבה ואין כאן צער כל כך". על פי זה, יש לומר שבזמננו שהאוניות משוכללות ביותר ואין בלבול וצער כל כך, מותר להפליג גם בערב שבת. ובספר התרומות כתב היכא שהים אינו סוער ואין חשש לצער מותר אפילו בערב שבת, ועיין עוד תשב"ץ בשם הרמב"ן. ובבטאון תחומין (כר"ד) כתב הרב משה הדאיה שליט"א בדבר יציאה להפלגה באוניית טיולים ביום רביעי, שגם לדעות הסוברות שיום רביעי חשיב תוך שלושה ימים הסמוכים לשבת (עיין לקמן הערה 6) עדיין יש מקום להתיר יציאה בספינה הואיל ויש לחלק בין אוניו ת טיולים בזמנינו לאוניות בזמן קדום: "...אניות שבזמנם שימשו לרוב הן להובלת מטענים וסחורות והן להסעת נוסעים. בזמננו חלוקות האוניות לצי סוחר המוביל מטענים, ולאניות נוסעים המדורגות ביניהן כבתי מלון בהתאם לרמת שירותי הבילוי והנופש הניתנים בא וניה. האוניות מן הסוג האחרון בנויות על מנת לתת לנוסעים בהם את ההרגשה הטובה ביותר ואת מיטב התענוגות שבני אדם מצפים לקבל מהפלגה כזו, מהרגע הראשון לעלותם לא וניה ועד רדתם ממנה. על כן בעת בניית הא וניה מוסיפים לה בלמי זעזועים ומכשירי איוון, כך שהאורחים לא יחושו בתחושת הנדנדוד ולא יגי עו לידי בחילה והקאות. אדרבה, הכל נעשה כדי שהנוסעים יהנו מכל רגע בשהותם באניה, ולהוסיף להם עונג במסעם". והסכים עמו הראש"ל הרב מרדכי אליהו שליט"א (תחומין שם).

אולם בספר מור וקציעה (שם) טען שגם בנהרות הגדולים, מכח נענוע הספינה, יארע בלבול לבני אדם אשר לא הו רגלו להפליג בספינה. וכן דעת הציץ אליעזר (ח"א סימן כא אות ז). וכן פסק הגר"ע יוסף שליט"א שגם כיום אנשים נחלים במחלת ים למרות השיפורים באניות, ונתת דבריך לשיעורין, ולכן אין להתיר אלא לספנים הרגילים בזה (ילקוט יוסף סימן רמח סוף הערה א).

מתנה לחלל את השבת

ד. יש אומרים שטעם האיסור לצאת בספינה שלושה ימים⁶ קודם השבת הוא מטעם שמתנה לחלל את השבת, הואיל ובשבת יצטרך לחלל את השבת משום פקוח נפש. אולם בשלושה ימים שאחר השבת, מותר להפליג אף אם יצטרך לחלל את השבת משום פקוח נפש, הואיל ושלושה ימים שאחר השבת לא נראה כמתנה לחלל את השבת הבאה.⁷

⁶ שלושה ימים אלו כתב המשנה ברורה (רמח, סק"ד) על פי המגן אברהם מתחילים כבר ביום רביעי, ובבית יוסף (רי"ש סימן רמח) כתב כן לשיטת בעל המאור שזה כולל את יום רביעי, וכן כתב הריב"ש בתשובה (שם). אולם הרשב"א בתשובה (ח"ג סימן שסח) כתב שהשלושה ימים נחשבים עם השבת ולכן ביום רביעי מותר. וכן כתב הגר"א בשם תוספתא ירושלמי ועוד ראשונים.

⁷ בעל המאור בהשגתו על דברי הרי"ף הנזכרים לעיל. וכן פסקו הריב"ש (סימנים יז, קא, קנב) והתשב"ץ (ח"א סימן כא). והנפקא מינה בין הטעם של מתנה לחלל את השבת לבין הטעם של עונג שבת, שלטעם עונג שבת גם אם הספינה היא של גויים, הרי שאינו יכול לצאת לדבר הרשות בערב שבת, הואיל ויצטער מחמת טלטול הספינה, מה שאין כן לטעם מתנה לחלל את השבת, הואיל והספינה של גויים, הרי אינו מתנה לחלל את השבת. הוא הדין שלטעם עונג שבת אין להתיר יציאה לצורך מצווה אם יודע שיחלל את השבת, אי נמי לצאת בתחילת השבוע - וכפי שכתב הרי"ף הובא לעיל הערה 2, מה שאין כן לשיטת בעל המאור שכל שאינו בשלושה ימים הסמוכים לשבת, אינו בכלל מתנה לחלל את השבת, ומותר לצאת בספינה אף אם יצטרך לחלל את השבת משום פקוח נפש וסכנה. נפקא מינה נוספת היא לגבי יציאה בשיירה במדבר: לשיטת הרי"ף אין לאסור משום עונג שבת שהרי אין בזה כל כך צער ובלבול, ויש לאסור רק אם יצטרך לחלל את השבת ואפילו אם יוצא לצורך מצווה, ואילו לשיטת בעל המאור כל שיוצא לצורך מצווה מותר.

על פי הדברים, קשה לנו על מרן השולחן ערוך כיצד זה פסק בסימן רמח בסעיפים א-ב כשיטת הרי"ף והרמב"ם, ואילו בסעיף ד פסק גם כשיטת בעל המאור, הרי ישנם נפקא מינות הלכתיות בין שתי השיטות? ואם תאמר שפסק את שיטת בעל המאור לחומרא, זה ודאי שאינו, שהרי התיר בסעיף ד לצאת בערב שבת בשיירה לצורך מצווה אף שיודע שיצטרך לחלל את השבת, ולשיטת הרי"ף והרמב"ם ודאי יש לאסור. וכבר נתקשה בזה הביאור הלכה (שם ד"ה ופוסק עמו), ועמד על כך שההיתר של מרן לצאת בערב שבת הוא בתנאי שיפסוק עם ראש השיירה או עם רב החובל שישבות בשבת, ופסיקה זו היא לעיכובא (דלא כמו שפסק המשנה ברורה לגבי שיטת הרי"ף שאין זה לעיכובא עיין לעיל הערה 3) והסתייע מתשובות הריב"ל והרדב"ז (הוזכרו לעיל הערה 3) שפסקו שאין להתיר יציאה בשיירה אפילו בתחילת השבוע או בסוף השבוע במקום מצווה אם ברור לו שיצטרך לחלל את השבת. נמצא אם כן, שמרן פסק עיקר כשיטת הרי"ף והרמב"ם וגם כשפסק כשיטת בעל המאור הרי שלא התיר יציאה בשיירה אלא כשמתנה שלא לחלל את השבת. אלא שפשט דברי מרן

אינם נראים כדעת הביאור הלכה, שהרי מרן פסק: "ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום מפני פקוח נפש", מלשון זה משמע שהתנאי שיפסוק עם ראש השיירה שלא יחלל את השבת אינו לעיכובא, וכפשט שיטת בעל המאור (עיין לעיל הערה 4).

לכן נראה לומר בדעת מרן, שאכן עיקר הדין הוא כשיטת הרי"ף והרמב"ם וכפי שפסק בסעיפים א-ב, אולם גם מרן לא התכחש למציאות בה רבים מבני ישראל יוצאים בשיירה או מפליגים בספינה גם בערב שבת, שכך מעידים כבר הראשונים, שמנהג העם להפליג בספינה בערב שבת, הן כך כתב ר"ת: "ועל זה **סומכין העולם** ליכנס בספינה מערב שבת ולפרוש בים הגדול", ועיין מגיד משנה (שם פרק ל) שכתב: "ועכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בערב שבת ובשבת, והרמב"ן תפס **ללמד עליהם זכות** והוא עצמו כתב ובעל נפש יחוש לעצמו". וכן העיד הריב"ש (שם): "ואף על פי שהרי"ף ז"ל, והר"ם ז"ל, פירשו הברייתא זו בדרך אחרת, מכל מקום הדין דין אמת, וכן הסכים מורי הרב רבינו נסים ז"ל בפרוש ההלכות שלו. גם **מה שנהגו עתה** להפליג בספינה אפילו בערב שבת, הוא על דרך פירוש זה". וכן כתב התשב"ץ (ח"א סימן כ): "ובין לפירוש הרי"ף ז"ל בין לפירוש התוספות קשה **מה שנהגו** להפליג בספינה אפי' לו לדבר הרשות פחות מג' ימים... לפיכך נראה דברי הרז"ה ז"ל... היינו הריב"ש והתשב"ץ נטו מפסיקה כעמודי ההוראה - הרי"ף והרמב"ם - והכריעו כשיטת הרז"ה מפני שראו שהעם נוהגים אחרת. דברים אלה הובאו בספר בית יוסף שגם הוא כתב: "ולענין הלכה **במקום שנהגו היתר** אין מוחין בידן כיון שיש להם על מי שיסמוכו". וכן כתב החיד"א (ברכי יוסף אות א) שהתירו יציאה בשיירה במקום מצווה או בתחילת השבוע גם אם יצטרך לחלל את השבת, משום צורך העולם, עיין שם. אם כן, מרן פסק כשתי השיטות, כשיטת הרי"ף והרמב"ם שזהו עיקר הדין, וכשיטת הרז"ה כדי ללמד זכות על עם ישראל שיש להם על מי לסמוך (ועיין מהר"ף חיות מאמר דרכי ההוראה פרק רביעי שהרחיב על כך שמרן השולחן ערוך והרמ"א כשראו מנהג מתפשט בימיהם לא יצאו כנגדו, והביא לכך ראיות רבות בניהם הביא את מנהג העם להפליג בספינה תוך שלושה ימים, עיין שם. ועיין עוד שו"ת שיח נחום סוף סימן לח שגם הוא הביא את דברי מהר"ף אלה להלכה).

עוד אפשר להבהיר על פי זה, מדוע הרחיבו הפוסקים את דין היוצא לדבר מצווה וכללו בו גם מי שיוצא לסחורה או לראות פני חברו (ר"ת מרדכי ורא"ה ב"ה הובאו בבית יוסף שם). וכבר התקשה בזה הבית יוסף: "ומכל מקום נראה לי שאין כל הפוסקים מודים לרבינו תם בזה... אם כן פטרת את כל העולם ממצוות, אלא ודאי לית להו הא דרבינו תם". אולם הרמ"א בהגהותיו לשולחן ערוך (שם סעיף ד) פסק להלכה את שיטת ר"ת. ויש לומר כיון ש מצאנו במקום אחר ש יציאה לראות פני חבירו או יוצא לסחורה חשיב צורך מצווה (עיין רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ט; שולחן ערוך אורח חיים סימן תטו, א: "אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצווה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל, או לבית המשתה של נישואין, או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך..."). ועיין עוד שולחן ערוך סימן תקלא ובמשנה ברורה שם סקי"ד, והואיל והעם נוהגים לצאת בספינה או בשיירה כדלעיל, הרי שר"ת וסיעתו לימדו זכות בנידון דידן, וכללו בו גם יוצא לסחורה ורואה פני חבירו, ודו"ק (ועיין עוד לקמן סוף הערה 18).

ה. על פי טעם זה, מותר לצאת בספינה או בשיירה אפילו לדבר הרשות
 גם בערב שבת אם הספינה היא של גויים שאין עושים מלאכה
 בשביל ישראל, ואין ישראל עושה מלאכה בשבת.⁸

עוד יש לומר בדעת מרן השולחן ערוך שבדין מתנה לחלל את השבת אין כלל מחלוקת בין
 הרי"ף לבין בעל המאור, כך העלה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ב סימן מג), ושגם הריב"ש לא
 טען אלא שמדברי הרי"ף לא ניתן ללמוד לגבי יציאה בשיירה בערב שבת, אולם מאידך אין
 גם כל ראייה לכך שהרי"ף יאסור זאת. טענתו של הציץ אליעזר היא, שיש הבדל בין יציאה
 בשיירה כאשר יודע שיצטרך לחלל שבת בעשיית מלאכה כגון תחומין וכד', שזאת אסר
 הרי"ף כדמוכח מלשונו, לבין יציאה בשיירה כאשר יודע שיצטרך לחלל את השבת משום
פיקוח נפש וסכנה, שזאת לא אסרו הרי"ף והרמב"ם. הסברא מתבססת על כך, שדין מתנה
 לחלל את השבת הוא איסור קל - גזירה משום הרואים, שכן בשבת עצמה אין כל איסור
 לחלל את השבת משום סכנה, ומניין, אם כן, לאסור לעשות פעולה ביום חול שבעבורה עתיד
 לחלל שבת משום סכנה? אלא שיש כאן גזירת חכמים משום הרואים שיראו בזה זלזול
 בשבת. לכן כאשר מדובר בתחילת השבוע או במקום מצווה, שלא ניכר שיוצא כדי לחלל את
 השבת במקום סכנה, אין כל איסור גם לשיטת הרי"ף והרמב"ם. ודלא כדעת התוספת שבת
 והביאור הלכה (הובא לעיל) שטענו שדין מתנה לחלל את השבת הוא איסור בפני עצמו כדין
 איסור תחומין וכד', ולכן טענו שלשיטת הרי"ף, דין מתנה חלל את השבת שווה לשאר
 איסורי שבת שבעבורם אסר הרי"ף לצאת בספינה גם בתחילת השבוע וגם במקום מצווה.
 (ועיין תחומין טז מאמרו של הרב ישראל רוזן ראש מכון צומת, שגם הוא טען כהציץ
 אליעזר, שדין מתנה לחלל את השבת הוא משום גזירת הרואים כדמוכח מלשון הריב"ש,⁹
 ועל פי זה גם ביאר את התירו של רבינו תם ביוצא לסחורה או לראות פני חבריו: "לכן נראה
 לפרש בפשטות את היתר היציאה לדבר מצוה, אפילו בערב שבת, משום שבכה"ג ראשו
 ורובו נתונים למצוותו, והכל רואים זאת, ולפיכך אין לפרש בשום אופן את מעשיו כמתנה
 לחלל את השבת..." כשהולך לדבר הרשות ויוצא סמוך לשבת, נראה כמזלזל בשבת וכמתנה
 לדחותה... ר"ת למד מעיקר טעמו של ההיתר לדבר מצוה, להתיר גם בהולך לדבר הנחשב
 כבעל ערך גדול!").

נמצא על פי הדברים שמרן כלל לא סותר את עצמו, ופסק הן כהרי"ף והרמב"ם מטעם של
 עונג שבת, והן כשיטת בעל המאור שבמקום מצווה אין גם משום מתנה לחלל את השבת
 כשמדובר בחשש סכנה (עיין עוד לקמן סוף הערה 19).

⁸ הואיל ואין המלאכה נקרת על שם ישראל והגוי לנפשיה הוא דעביד - שו"ת הריב"ש (שם).
 ויש שרצו לאסור שהרי הגוי צריך בשביל ישראל ומשאו להרבות הבערת האש. ועיין שו"ת
 טל לברכה (ח"א סימן לד הערה 4) שדנתי בשאלה אם מותר לשומרים ביישוב שסיימו את
 משמרתם ביום שבת לחזור לביתם ברכב הבטחון, שהרי כעת אין צורך בשומרים אלה,
 ונסיעה של הרכב בטחון עם שומרים אלה לכאורה גורמת לאיסור הבערה, ועיין שו"ת הר
 צבי (תשובות שנילו להוצאת הטור סימן תקכו). ובספר שמירת שבת כהלכתה (מהדורה קמא עמ' קצג)
 פסק: "כל שעל ידי ריבוי הנוסעים במכונית מתרבה השימוש בבנוזין - אסרינ". אלא
 שהוסף וכתב: "יש להבחין בין אמבולנס ומכונית כבדה מחד, ומכונית נוסעים רגילה
 מאידך, שכן במכונית כבדה אין הימצאותו של נוסע נוסף מביא לידי הבערות נוספות של

1. בימינו אין להתיר לצאת באוניות של ישראל גם בתחילת השבוע אם לא ישבתו בשבת, הואיל ויכולים לעגון בשבת, לכן אין בזה היתר לחילול שבת משום פקוח נפש.⁹

בנזיקין. לדבריו השפעת ריבוי נוסעים על פעולות המנוע לא שייך ברכבים כבדים. על פי זה כתב בספר דיני צבא ומלחמה (הרב שלמה מן ההר שליט"א עמ' 146): "נסיעה ברכב שאחר נוהג בו בהיתר דינה תלוי בסוג הרכב: מכונית נוסעים רגילה, הנסיעה בה כרוכה באיסור תורה, שכן עם ריבוי משקל המשא גדלה תצרוכת הדלק, ויש יותר בעירות במנוע. לעומת זאת ברוב הרכב הצבאי (קומנדקרים, משאיות וכלים כבדים יותר) אין תוספת גורמת להבערות נוספו. לכן, בשעת הדחק, רשאי חייל לנסוע ברכב הנוסע בהיתר לצורך בטחוני, כמו רכב כוננות החוזר לבסיסו". וכן דעת מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א שרכב ביטחון שיש לו נפח מנוע גדול אין לחוש. ועיין עוד מאמרו של הרב ישראל רוזן שליט"א - ראש מכון צומת - בבטאון 'מורשה' (חוברת 1). ונראה שהוא הדין בנידון דידן. וכן פסק בשו"ת יחווה דעת (ח"י) סימן טו) בשם כמה אחרונים.

⁹ לשיטת הרי"ף והרמב"ם הסוברים שבמקום שיש חילול שבת אסור אפילו מתחילת השבוע וכפי שכתבו הריב"ל והרדב"ז והביאור הלכה - הובאו לעיל בהערה 3, וכאן הרי ישראל עושה מלאכה בשביל ישראל אחר. אולם גם לשיטת בעל המאור שהתיר יציאה בתחילת השבוע גם אם יצטרך לחלל את השבת משום פקוח נפש וסכנה, כבר שלח האדמו"ר האחרון מחב"ד זצ"ל אגרת לרבני ארץ ישראל לגבי אוניות צים שבבעלות ישראלית, כי בירר על ידי מומחים גדולים שאין שום סכנה אם יעמידו מערב שבת את האוניה בלב ים, או ליד איזה נמל, כי כמה וכמה איים ונמלים רבים נמצאים בדרכם. ושאין להתיר מטעם שהאוניה נוסעת באופן אוטומטי ואין צורך לתפיסת יד אדם בשבת, שכל זה אינו נכון, ושיש חילולי שבת למכביר בנסיעת האוניה בשבת. וגם מה שטוענים שאם יורה הקברניט לעצור את האוניה בלב ים, יגרום בזה הפסד גדול להכנסות של אוצר המדינה, טענת הבל היא, שזו היא טענת כל מחללי שבתות בבתי החרושת ובתעשייה ובחקלאות במדינת ישראל - תמצית דבריו הובאו בשו"ת אגרות משה (או"ח סימן צב) מנחת יצחק (ח"ג סימן לט) ובשו"ת יחווה דעת (ח"י סימן טו). אמנם בשו"ת אגרות משה (שם), בתשובתו להאדמו"ר מליובאוויטש, נטה קו להקל ליחידים לנסוע באוניות אלה, שהאיסור הוא הנאה ממלאכת שבת של יהודי, ולדעתו לא גרע מדין המפליג בתחילת השבוע, שאף שיודע שבשבת יהיה דין פקוח נפש ויצטרך לחלל שבת במלאכה דאורייתא, אף על פי כן מותר, וכל שכן כאן שאינו עושה שום מעשה, והוא נהנה בעל כורחו ממלאכת ישראל, עיין שם. והגר"ע יוסף שליט"א (יחווה דעת שם) דחה את דבריו, וסובר שיש לחלק בין דין יציאה בתחילת השבוע הואיל וכשיגיע יום שבת הותר לנסוע לחלל שבת משום סכנה, אבל כאן הרי אין שום פקוח נפש מוכרח, וצוות העובדים מחללים שבת עבור הנוסעים באין צורך כלל, וממילא הנוסעים נהנים ממלאכת שבת.

ועיין עוד במה שכתב הרב משה הדאיה שליט"א רבה של העיר אילת (תחומין 6), שנשאל בדבר ספינת טיולים איטלקית שהסוכן הוא יהודי שומר תורה ומצוות, והפלגה בספינה היא מיום רביעי עד אחר השבת, ואין כל אפשרות לעגון באמצע הדרך, בטח לא למשך כל השבת, אם מותר ליהודי לעלות על אוניה זו. ופסק שכיוון שהאוניה היא בבעלות של גויים, והסוכן היהודי הוא רק אחראי על ארגון הנסיעה, ומתפרנס אך ורק ממכירת הכרטיסים, ולא

ז. בשבת עצמה אסור להתחיל ולהפליג בספינה או במעבורת , ויש אוסרים גם אם היא מונעת על ידי גויים¹⁰.

ח. יש שאוסרים לעלות בשבת על רכבת חשמלית או רכבת תחתית אף שמופעלת על ידי גויים, והיא עוצרת בכל תחנה כדרכה בכל יום¹¹.

מהשכרת האוניה שאינה שלו. מבחינה זו דומה הדבר לדין השוכר בשו"ע או"ח סי' רמד, שאם שכרו לתקופה ארוכה, כך ששכר השבת מובלע בתוכה, ואין ניכר שהמלאכה נעשית עבור יהודי, אזי אין הדבר אסור לשכור את הנוכרי. באוניה המדוברת הנוכרים אדעתא דנפשיהו עבדי. וגם משום עונג שבת אין לאסור הואיל ויוצאים ביום רביעי (עיין לעיל הערה 6). אי נמי הפלגה בתעלת סואץ הרי היא כהפלגה בנהר ש אין בו חשש טלטול הספינה כפי שפסק הרמב"ם בתשובה והשולחן ערוך (עיין לעיל הערה 5).

¹⁰ שהרי בשבת ודאי שיש בזה איסור משום עונג שבת לשיטת הרי"ף והרמב"ם, ואפילו במקום מצווה לא התירו אלא בערב שבת, מה שאין כן בשבת עצמה. ועיין שו"ת ציץ אליעזר (ח"א סימן כא אות ד) שביאר שלא התירו יציאה בערב שבת במ קום מצווה אלא משום שעוסק במצווה פטור מן המצווה, כל זה הוא לפני השבת, אולם ביום שבת עצמו, שאז כבר חל עליו מצות עונג שבת, אם כן עתה עוסק הוא במצוות עונג שבת ופטור ממצווה אחרת. גם לשיטת בעל המאור הסובר שהטעם משום מתנה חלל את השבת, הרי להפליג ביום שבת בספינה של ישראל או ברוב ישראל ודאי שאסור. ולגבי נסיעה ב יום השבת בספינה של גויים עיין ציץ אליעזר (שם). עוד בעניין יציאה בספינה ביום השבת, מסופר על הרב יהושע ישעיה נוי יבירט שליט"א (נולד בשנת תרפ"ז בהולנד, כיום רב בירושלים, מחבר ספר שמירת שבת כהלכתה על הלכות שבת) כאשר היה הרב צעיר לימים, גר יחד עם הוריו בהולנד. במלחמת העולם השנייה משפחתו הצליחה לשרוד את הצורך הנאצי ימ"ש. סיפר הרב שליט"א, את השתלשלות הדברים עד לכתובתו את סיפרו 'שמירת שבת כהלכתה': "את השואה עברתי עם הוריי, שני אחים ואחות בהולנד, בחדר שבו שהינו כמעט שלוש שנים. בשנת תש"ו שוחררנו והגעתי לנמל ליד מרסיי שבצרפת. בשבת הודיעו לפליטים כי יש אנייה המפליגה לארץ-ישראל. אמרו שזו ההזדמנות היחידה שלנו להגיע לארץ. מכיוון שלא ידעתי על המתרחש בעולם, והיה מקום לחשוש שההפלגה היא באמת עניין של פיקוח-נפש, התרתי לעצמי לנסוע. בדרך לארץ-ישראל נדרתי נדר, שאם יזכה אותי הקב"ה להגיע לארץ-הקודש אחבר ספר שיאדיר את כבודה של השבת. ואכן, מיד כשהגעתי לישיבת 'קול תורה', שבה למדתי, התחלתי בלימוד הלכות שבת... הציבור לא ידע כיצד מותר לטפל בתינוק בשבת, מה מותר לעשות ומה אסור. החלטתי לכתוב ספר שיתמצת את ההלכות המעשיות. הספר, שהתמקד בתחילה בענייני טיפול בתינוק ושאלות של רפואה בשבת, נהפך במהלך הכתיבה לספר כולל בהלכות שבת הלכה למעשה" (הרב משה הולשטיין דפי פרשת השבוע, פרשת ואתחנן תשס"ח).

¹¹ הרמ"א (שה, יח; רמח, ב) אסר לעלות על קרון המונחה על ידי אינו יהודי משום שמשתמש בבהמה בשבת, ומשום גזירה שמא יתוודע זמורה. אולם בנידון דידן שאין מדובר בבהמה, וגם הגוי מ דנפשיה עבדי, נראה שאין מקום לאסור. עם זאת בתוס' עירובין (מג, א) משמע

שיש איסור לנסוע מחוץ לתחום גזירה מדרבנן שמא ירד וילך . ואף אם נוסע בתוך התחום , למי"ד שתחומין איסורו מהתורה , אזי ישנה גזירה שמא יצא חוץ לתחום . על פי זה , לשיטת הרמב"ם (הלכות שבת כז, כא) הסובר שתחומין של י"ב מיל איסורו מהתורה , נראה שיש איסור מדרבנן שמא יצא חוץ לשיעור זה . והוסיף בשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סימן כא אות כב) : "ובפרט שימסר הדבר בידי ההמון שאינו יודע להבחין בין נסיעה בתוך התחום לנסיעה חוץ לתחום - ואם יותר , יותר ממילא לגמרי אפילו חוץ לתחום" . והחתם סופר (ח"ו סימן צז) הוסיף שנסיעה ברכבת גם אם אין בה איסור מלאכה ספציפי , הרי הוא עובר על איסור חילול שבת כללי של עובדין דחול , "שגופו נע ונד ואי אפשר לו לעסוק בעסקי שבת אשר רגיל בהם בביתו , ומתקרב אל מקום מסחרו בשבת להיות שם ביום חול , שורשו פתוח באיסור דאורייתא , כמי"ש הרמב"ן בביאורו בפרשת אמור" . ובשו"ת זבחי צדק (חלק שני שו"ת שבסוף הספר סימן כד , שו"ת זבחי צדק החדשות סימן פב) לר' עבדאללה סומך , רבו של הבן איש חי , אסר לעלות על הרכבת בשבת אם יש חשש שיצא מחוץ לתחום , אולם בתוך התחום התיר ולא חשש לגזירה שמא יצא חוץ לתחום . וכן חלק על הקביעה שיש לאסור משום עובדין דחול , והביא ראיה מהתוס' בעירובין הנזכר שלא הזכירו עובדין דחול אלא גזירה דרבנן , משמע שמשום עובדין דחול כלל אין לחוש בנסיעה בקרון או רכבת , עיין שם . אלא שהסכים לחתם סופר לאסור לעלות לרכבת כאשר הולך לצורך מסחרו במוצאי שבת , שאין לך עובדין דחול גדול מזה . והסכים עמו הישכיל עבדי (ח"ג סימן יב סעיף ג אותיות ט-ז) וביאר לחלק שאין לאסור עובדין דחול אלא כאשר מדובר בנסיעה המיוחדת לישראל או בקרון מיוחד , מה שאין כן כשמדובר ברכבת הנוסעת באופן קבוע , ואינה מיוחדת לנסיעה של ישראל . וכן דעת הראש"ל בעל המשפטי עוזיאל (ח"א סימן ט) שגם כתב בדעת החתם סופר שלא אסר אלא כשיש חשש של נסיעה לצורך מסחר או כאשר נוסע כל השבת ברכבת , ופוגע בכך בקדושת השבת : " אבל בקרונות חשמליות או קיטוריות דנדון דידן **שהשיבה היא נוחה** ואינה הולכת למרחקים גדולים אלא היא קבועה באזורים שונים שבעיר להקל ההליכה ממקום למקום , ולהקל מעליו יגיעת הדרך בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים , אין מקום לאסור משום 'אם תשיב משבת רגליך', ולא משום גזרה דשמא ילך בה לדרך מסחרו... קרונות אלה שלא נעשו לשם נסיעות מסחריות אלא ללכת מרחוב לרחוב בעיר עצמה אין לאוסרה אפילו משום גזרה, וכן ראיתי בספר משה האיש (להגאון הראש"ל בהשמטות לאו"ח ד' קע"א) שהביא משם הרב זבחי צדק להתיר הנסיעה בקרונות קיטוריות שהולכות בתוך התחום בשבת ואין בזה משום עובדין דחול" ע"כ, עיין שם . אולם הרב התנה היתר זה שהרכבת היא של ג' וי"ס ולא נוסעת במקום שיש בו יהודים , וגם בתנאי שאין צריך לשלם דמי כרטיס , עיין שם (ועיין עוד משפטי עוזיאל תניינא סימן מא שכתב שעל כל פנים אין להורות כן לכתחילה) . ועיין בהשגתו של הציץ אליעזר לדבריו של הראש"ל (שם אות כד) . מכל מקום דעת הזבחי צדק , הישכיל עבדי, הראשונים לציון : שאול אלישר וכן ציון עוזיאל זצ"ל, שאין בזה משום עובדין דחול .

ט. יש שאסרו לנסוע ברכבת חשמלית בשבת גם אם נוסע לצורך מצווה כגון תפילה במניין וכדומה¹². כל שכן אם צריך לשלם בכסף או לטלטל כרטיסיה¹³.

¹² למדנו בגמרא בברכות (מו, ב), שר' אליעזר שחרר את עבדו כדי להשלים למנין בעשרה, ושאלו שם: "והאמר ר' יהודה כל המשחרר את עבדו עובר בעשה, שנאמר 'לעולם בהם תעבודו'", ותיירו: "לדבר מצוה שאני", והיינו מצוה דרבים עיין שם בגמרא. אם כן, תפילה במנין מצווה היא, וכלשון הרמב"ם (הלכות עבדים ט, ו) הטור ושולחן ערוך (יו"ד סימן רסו סעיף עט): "המשחרר את עבדו עובר בעשה... ומותר לשחררו לדבר מצוה וזה אפילו היא מדבריהם, כגון שלא היו בבית הכנסת עשרה הרי זה משחרר את עבדו ומשלים בו מנין עשרה". נמצא כי בכוחה של מצוה זו - תפילה במנין - לדחות עשה מן התורה. ובענין זה עיין עוד שו"ת טל לברכה (ח"א סימן ג) אם נכון להתפלל תפילה שלא בזמנה קודם נץ החמה במניין או להעדיף להתפלל ביחיד לאחר נץ החמה והתפילה היא בזמנה. ויש שכתבו על פי מעשה של ר' אליעזר להתיר נסיעה ברכבת חשמלית הנהוגה בידי גוי כדי להשלים מניין או להתפלל במניין בשבת. ובספר ילקוט יוסף (הלכות שבת סימן רמח הלכה ו ובהערה ו) כתב לאסור על פי החתם סופר לעיל שיש בזה משום איסור עובדין דחול, וכן על פי תשובת החות יאיר (סימן קטו) שאסר נסיעה בספינה לצורך תפילה במניין, הואיל ונסיעה בספינה הוי שבות, ויש להחמיר בגזירות דרבנן יותר, שכן חכמים עשו חיזוק לדבריהם, עיין שם. ועיין עוד שו"ת ר' עקיבא איגר (סימן ג). והנה בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן יז) התיר להיכנס בספינה של גויים בשבת כדי להתפלל במניין, והביאו החיד"א בספרו מחזיק ברכה (רמח"א, א) אלא שהחיד"א הזכיר כי לפי מה שכתב בספרו ברכי יוסף (שלט, ט) נראה עיקר כדברי האחרונים האוסרים. אכן בנסיעה בספינה ישנה גזירה שמא יעשה חביות של שייטין וכו'. אולם בנסיעה ברכבת שאינו אלא איסור עובדין דחול כפי שכתב החתם סופר הובא לעיל, כאשר נוסע לצורך מצווה של תפילה במניין וכד' מדוע נאסור? ועיין שו"ת ישכיל עבדי (סימן יב סעיף ד-ה) שהביא ראיות לכך שהתירו איסור עובדין דחול במקום מצווה כפי שפסק מרן השולחן ערוך בסימן תקכ"ב (ועיין שם במשנ"ב סק"ד). ומה שהשמיט מרן היתר זה בהלכות שבת סימן שא, הוא משום איסור הוצאה מרשות לרשות, אולם מדין עובדין דחול יש להתיר, עיין שם. כל שכן לשיטת הזבחי צדק וסיעתו הובא לעיל הערה 11 שחולקים על החתם סופר וסוברים שברכבת חשמלית הנהוגה על ידי גויים ונוסעת בתוך התחום מתחנה לתחנה, אין בו אפילו משום עובדין דחול. אולי מפני זה כתב בילקוט יוסף (שם בסוף ההערה): "ורק היכא שיש לחוש שאם יאמרו לו שהדבר אסור, וימנעו ממנו לבא ברכבת לבית הכנסת בשבת, יבא לידי התבוללות הוא או משפחתו ח"ו, יש להעלים ממנו עין, אך לא להתיר לו. והכל לפי עיני המורה הוראה". ועיין עוד שו"ת במראה הבזק (ח"ה סימן לד) שכתבו כי יש מקום ש מורה הוראה יורה להתיר באופן פרטי ליהודי נסיעה במטרו בשבת בתוך התחום כאשר יש חשש שאם לא יבוא לבית הכנסת עלול לנתק את הקשר עם העולם היהודי.

¹³ עיין משפטי עוזיאל (שם), שו"ת תעלומות לב (ח"ג קונטרס הליקו טים אות כה), והוא פשוט. ובשו"ת מראה הבזק (ח"ה סימן לד) כתבו שבמקום שמורה הוראה מוצא להתיר נסיעה במטרו בשבת כדי שיהודי יוכל להתפלל במניין (כדלעיל הערה 12), אזי לגבי כרטיס הנסיעה, יש לרכוש כרטיס נסיעה חודשי, ויחברו את הכרטיס החודשי של המטרו לבגדם, וכך יפתרו את

י. יש שכתבו שלא לצקת גג מיום חמישי ואילך, כיוון שיצטרכו לחלל את השבת בהשקיית הגג¹⁴. אולם אם עושה כן בדרך של היתר כגון שפותח את המים לפני כניסת שבת בזרם חלש וכדומה, אין לאסור¹⁵.

יא. הנוסעים בערב שבת להתארח אצל בני משפחה וכדומה, יש להיזהר, בפרט בשבתות החורף, שלא לצאת בשעה מאוחרת מדי למקום האירוח, כך שאם תארע לו תקלה בדרך, עלול חלילה לחלל את השבת¹⁶.

בעית הטלטול (עיין שולחן ערוך סימן שא סעיף לג, בהגהות הרמ"א ובמשנ"ב שם, ובשו"ת מראה הבזק שם הערה 3). וכן ניקוב הכרטיס או החתמתו יעשה ע"י נכרי (עיין שם בהערה). ועיין עוד שו"ת שיח נחום למו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ' סימן כה.

¹⁴ יש שכתבו שיש בזה מלאכת מכ ה בפטיש ויש שכתבו שיש בזה משום איסור בונה (עיין ספר קצות השולחן סימן קל בדי השולחן סקכ "א; שמירת שבת כהלכתה פרק כג הלכה מג, ובהערה קכז בשם הגרש "ז אויערבך זצ"ל, עיין מלכים אמנדך לגר "י זילברשטיין שליט "א פרק א הערה ח).

¹⁵ שהרי מותר להתחיל בערב שבת לבצע מלאכות שיסתיימו מעצמן במשך השבת, שנפסק כשיטת בית הלל ש איסורי שבת חלים רק על מעשים שאדם עושה בשבת עצמה, ולא על פעולות שנעשות מעצמן במשך יום השבת (שולחן ערוך סימן רנב). וכבר התיירו פעולתן של מכונות שעובדות ברציפות ימים רבים, כאשר כל עצירה בפעולתן עלול לגרום לנזק גדול, וכל זמן שאין חשש שיהודי יצטרך להפעילן או לתקנן בשבת, אין חובה להפסיק את פעולתן לקראת השבת (עיין שו"ת היכל יצחק סימן יט). אמנם נחלקו הפוסקים לגבי פעולות המשמיעות רעש בעת פעולתן, ובעוד השולחן ערוך (שם סעיף ה) פסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם שכל שהפעולה התחילה לפני השבת אין בזה כל איסור, הרי שהרמ"א פסק כשיטת כה תוס' והרא"ש, שיש בזה איסור משום אוושה מילתא (שם). ועיין שו"ת טל לברכה (ח"ב סימן סח הערה 2) אם יש אוושה מילתא בהשקיה של גינות נוי בשבת על ידי שעון שבת. ובנידון דידן שמתחיל את השקיית היציקה מלפני השבת, ולכל ניכר שאין עושה זאת בשבת, אין לאסור משום אוושה מילתא. וכן התייר בספר ילקוט יוסף (שם הלכה ז).

¹⁶ כן כתב המשנה ברורה (סימן רמט, סק"ג): "ובהרבה אחרונים ראיתי שכתבו דמכל מקום צריך להיזהר לכתחילה שלא ילך או ייסע סמוך לערב, מפני שכמה פעמים נכשלים על ידי זה, ובאים לידי חילול שבת. וגם כמה פעמים יארע דלא יגיע למלון ולביתו מבעוד יום עד שחשיכה ממש, וכמה חילולי שבת יש בהוצאה והכנסה ויציאה מחוץ לתחום ושבתית בהמתו. ולכן כל זה ישים האדם לליבו וימהר לשבות אפילו בכפר ולא יסיתנו היצר לומר עוד היום גדול והדרך טוב". והראש"ל הרב מרדכי אליהו שליט"א פסק: "שאם רוצה לנסוע בערב שבת מחוץ לעיר, למשל מירושלים לבני ברק, יחשב את זמן הנסיעה בערב שבת כפול מזמן הנסיעה שבכל יום, ולכן אם זמן הנסיעה הוא שעה, יקדים ויצא שעתיים, וכן על זה הדרך. שלא יבא לידי חילול שבת כתוצאה מפקקי תנועה או שאר עיכובים בדרך, ובפרט

עריכת ברית מילה שנדחתה בערב שבת

ב. יש שנהגו שלא לערוך ברית מילה שנדחתה מחמת חולי, ביום חמישי או ביום שישי, שכל שלושה ימים למילתו התינוק הרי הוא בחזקת סכנה¹⁷, והרי זה כמתנה לחלל את השבת¹⁸.

בעונת הגשמים, וכן כדי שגם הנהג יוכל לחזור לביתו ולא יחלל את השבת " (קול צופיד גליון 298).

¹⁷ גמרא שבת קלד, ב – "רבי אלעזר בן עזריה אומר: מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר: "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים" (בראשית לד).

¹⁸ כן פסק התשב"ץ והובא בספר בדק הבית לר' יוסף קארו (יו"ד סימן רסב וסימן רסו), וכן פסקו: הט"ז (יו"ד סימן רסב סק"ג), כנסת הגדולה (או"ח סימן שלא הגהות ב"י) שכן מנהג בקושטנדינא ושכן הנהיג בעיר תיריא. וכן מנהג שאלוניקי כפי שהעיד בשו"ת עדות ביעקב (סימן ט) ומנהג ארם צובא כפי שהו בא בספר מכשירי מילה (פרק ב סימן ט) ומנהג בגדד כפי שהובא בשו"ת רב פעלים (ח"ד יו"ד סימן כח) ומנהג מצרים כפי שהובא בספר נהר מצרים (דף קג, ע"א). וכן פסקו בשו"ת בית יהודה (ח"א דף קט) ומהר"ח בן עטר בספרו ראשון לציון (דף קיא ע"ב) והחיד"א בספרו ברכי יוסף (רמח, א) והרא"י קוק בספרו דעת כהן (סימן קמה) – הובאו בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן כג).

ועדיין צריך עיון, מה שונה דין זה מדין היוצא לדבר מצווה שהתירו אפילו היכא שמתנה לחלל את השבת? וכי גרע דין ברית מילה שנדחה מדין היוצא לסחורה או לראות פני חברו שחשיב כיוצא לדבר מצווה שהתירו יציאתו בערב שבת אף שמתנה לחלל את השבת? והנה החיד"א (ברכי יוסף רמח, א) הביא בשם כמה אחרונים שיש לחלק בין דין יוצא בשיירה ומפליג בספינה לצורך מצווה, לדין ברית מילה שלא בזמנה, שהיוצא בשיירה נפסק כשיטת רבי ובלבד שיתנה עם רב החובל שלא יחלל את השבת, משום הכי התירו יציאתו במקום מצווה גם בערב שבת, מה שאין כן בברית מילה, כיוון שמוכרח יהיה לחלל את השבת משום פקוח נפש, ואין יכול להתנות, בכהאי גוונא אין להתיר צורך מצווה. אלא שהחיד"א שדא ביה נרגא, שכן התשב"ץ עצמו פסק כרשב"ג ולא כרבי, אם כן ודאי שהוא סובר שיש להתיר במקום מצווה גם היכא שאינו מתנה. ונראה שכן גם דעת מרן כפי שהוכחנו לעיל (הערות 4, 7)

והחיד"א כתב לתרץ שההיתר בדין מפליג בספינה בערב שבת במקום מצווה הוא משום **צורך העולם**, מה שאין כן במילה, והואיל ויכול למול בתחילת השבוע ולא לבוא לידי איסור כלל: "שאם ממתין אחר השבת יהיה הכל מתוקן בלי שום סרך איסור, אז אף דהוי מצווה, שבקינן לה לאחר השבת, דלא אתי תו לידי איסור כלל". ומעין זה כתב החת"ס (חי' שבת יט): "ולפע"ד לא קשה מידי, דוקא מצווה עוברת שתבטל ע"י שלא יפרוש בספינה מותר לפרוש בערב שבת, אבל משום זריזות בעלמא (ברית שלא בזמנה) לא". היינו מצוות מילה שנדחתה

יג. ויש אומרים שאין לאסור קיום מצווה מדין מתנה לחלל את השבת, ולכן יש להתיר עריכת ברית מילה שלא בזמנה גם ביום חמישי או בערב שבת¹⁹. ונהרא נהרא ופשטיה. ובטלמון נהגו היתר בזה.

הואיל ואפשר לעשותה גם ביום ראשון לכן שונה הוא מדין הפלגה בספינה שהתירו או משום צורך העולם או משום מצווה עוברת. וכן כתב לתרץ גם בשו"ת חכם צבי (נוספות סימן ט).

ובשו"ת בית יהודה עייאש (מנהיג ק"ק ארג"ל דיני מילה או ת ב) כתב לחלק בשני אופנים : א. בהפלגה התירו לדבר מצווה אינו אלא משום פקוח נפש ידיה, מה שאין כן בגר או בתינוק שהוא לא פקוח נפש דיד יה וכולי האי אין להתיר אפילו במקום מצווה. ב. בהפלגה התירו הואיל וההפלגה והמלאכה העתידה להיעשות בשבת הוא חלק מ ענין ההליכה למחוז החפץ כדי שימחר להגיע לעשות המצווה, ואם כן הוי ההליכה והחילול - סיוע למצווה, מה שאין כן גבי מילת הגר והתינוק דמשעה שמל ופרע, כבר נגמרה המצווה ונתקיימה, והחילול שיעשה אח"כ אינו לצורך תשלום המצווה, ובכה"ג לא מיקרי חילול השבת שהוא נעשה עכשיו לצורך דבר מצווה.

אלא שבשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סימן מג) דחה את דברי בעל בית יהודה, והביא ראיה ממחלוקת הרמב"ן ובעל המאור שנחלקו במקרה בו נשפכו מים החמים בשבת לפני קיום ברית מילה, שדעת הרמב"ן היא שלא אמרינן תדחה המילה כדי שלא יבוא לידי סכנה ויצטרכו לחמם לו מים בשבת - שאין למצווה אלא שעתה, והיא הרי דוחה שבת. ואילו בעל המאור סובר תדחה מילה כדי שלא יצטרך לחמם מים בשבת משום סכנה. הרי שלשיטת הרמב"ן מתירים לדבר מצווה גם משום פקוח נפש דאחרינא דתינוק, וכן מתיר הרמב"ן לערוך ברית מילה גם כאשר החילול שיעשה אחר כך אינו לצורך תשלום המצווה, שהרי מצוות המילה כבר נסתיימה (ואין לחלק בין מילה בזמנה לברית שלא בזמנה עיין ציץ אליעזר שם). וגם לשיטת בעל המאור, יש לומר שאסר לערוך ברית המילה ביום שבת משום שמדובר ביום השבת עצמו, אבל קיום ברית מילה בערב שבת, יש לומר שגם הוא יודה להרמב"ן שמוותר לערוך ברית מילה שלא בזמנה, אף אם יצטרך לחלל את השבת ולחמם מים חמים עבור הנימול, הואיל ודין מתנה לחלל את השבת לא שייך במקום מצווה (עיין שם שכן מוכח בתשובת החת"ס ח"ו סימן צז).

ובפשטות אפשר עוד לומר על פי שכתבנו לעיל (הערה 7) שעיקר דעת מרן השולחן ערוך היא כשיטת הרי"ף והרמב"ם הסוברים שאין להתיר הפלגה בים גם במקום מצווה אם ברור לו שיצטרך לחלל את השבת, ומרן העתיק את התירו של בעל המאור רק כדי ללמד זכות לאלה שכן נוהגים לצאת להפלגה או בשיירה, אם כן בברית מילה שלא בזמנה, שכאשר ברור שיצטרך לחלל שבת משום פקוח נפש, ודאי שאין להתירו בערב שבת, וכעיקר הדין, ולכן יש לדחותו לאחר השבת.

¹⁹ כן פסק הש"ך (יו"ד רסו סקי יח) שהרי בברייתא בשבת יט התירו ב מקום מצווה, ואין לך מצווה גדולה מזו. וכן פסק המגן אברהם (או"ח סימן שלא סק"ט) והביא ראיה ממה שפסק השולחן ערוך עצמו (או"ח סימן שלא, ט) שבזמן הזה כבר לא נוהגים לרוחץ את הנימול לאחר המילה במים חמים, ממילא אין חשש של חילול שבת של שמא יצטרך לחמם מים בשבת לצורך הנימול. וציין את תשובת הראנ"ח (סימן לח ע"ע פתחי תשובה יו"ד שם) שהוסיף וכתב

שלדעת ה אומרים שכל המשהה תינוק בלא מילה , בכל יום עובר על איסור , ודאי שאין לדחות מצוות מילה משום שנראה כמתנה לחלל את השבת . וכן משמע ב רמב"ם בפירושו המשנה (סוף פרק ר"א דמילה) שכתב כי אדם שלא מל את בנו ביום השמיני "כל זמן שלא ימול אותו ויהיה ערל יהיה עובר על מצוות עשה שהגיע זמנה" . וכן הוא ביד החזקה (הלכות מילה א, ב): "וכל יום ויום משיגדל ולא ימול את עצמו הרי זה מבטל מצוות עשה" . והראב"ד הוסיף שם: "כל יום עומד באיסור כרת" . וכי במקום ביטול מצוות עשה או איסור כרת נעמיד את גזירה דרבנן של מתנה לחלל את השבת ? על פי זה פסק היעב"ץ (ח"ב סימן צה) שאין להשהות ברית נדחה אלא לקיימו גם בחמישי ו ערב שבת. וכן כתב הנודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן קסו) שאין לדחות ברית מילה מיום ליום , עיין שם (ועיין מה שתירץ בזה בשו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סימן כג אות ב. וי"ל).

ובפרט שמרן השמיט דין ברית מילה שלא בזמנה בערב שבת מספרו השולחן ערוך , ועיין טל לברכה (ח"ב סימן ק לח) שדנתי בשאלה מהי דעת מרן כשמשמיט מספרו השולחן ערוך דעה שכתבה בבית יוסף. ואף שכאן מדובר שהשמיט את דעת הרשב"ץ שהביא בספרו בדק הבית, ואפשר שמרן כתב את ספר בדק הבית אחר שכתב ספרו השולחן ערוך , ואם כן, אין ללמוד מכך שלא הביא את דעת הרשב"ץ בספרו השולחן ערוך . ויש לומר כיוון שסוף סוף הדבר נתון במחלוקת הפוסקים , ורבים וטובים סוברים שמרן כתב את השולחן ערוך אחר שכתב בדק הבית, ממילא מידי ספק לא יצאנו , ואפשר שגם מרן השולחן ערוך לא סובר כהתשב"ץ להלכה (עיין עוד טל לברכה ח"ב סימן צד הערה 3).

וכן פסק בשו"ת חכם צבי (נוספות סימן ט) שכן עמא דבר שעורכים ברית שלא בזמנה גם בחמישי וערב שבת . וכן פסק המשנה ברורה (סימן שלא סקל"ט), והוסיף: "ואין מחמיצין את המצווה". וכן פסק אב"ד של חברון ר' יוסף חיים פראנקו מחבר שו"ת שערי רחמים (יו"ד סימן כד הובא בשו"ת יביע אומר שם) והעיד שכן נהגו בחברון, ושכן הכריעו רבני ירושלים בשאלה שהופנתה אליהם בתינוק שחלה והבריא בערב שבת שהוא גם יום פדיונו , ופסקו גאוני ירושלים למולו בו ביום קודם הפדיון . ובשו"ת יביע אומר (שם) טען כי הוראת רבני ירושלים עליה מעיד השערי רחמים היא הוראת רבני ירושלים מבני אשכנז , אולם פוסקי ספרד לא נהגו כן, עיין שם. ובהקשר זה עיין עוד שו"ת ישכיל עבדי (ח"ז יו"ד סימן כז).

ויש להוסיף לדברים את מה שכתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סימן מג הובא לעיל הערה 7), שגם הרי"ף והרמב"ם מודים שמותר לעסוק במצווה בערב שבת אם יצטרך לחלל בעבורה את השבת משום סכנה ו פקוח נפש , שאיסור מתנה לחלל את השבת איסור קל הוא ומשום הרואים, ולא דמי לאיסורים אחרים בשבת שלא התירו הרי"ף והרמב"ם קיומם קודם השבת אם יצטרך לחלל את השבת. אם כן לגבי ברית מילה שלא בזמנה אין מחלוקת שהותר קיומה בערב שבת ואין בזה משום מתנה לחלל את השבת, עיין לקמן הערה 20.

ניתוחים שאינם דחופים לפני שבת

יד. ניתוח שאינו דחוף, אם אפשר הדבר יש לקובעו לראשית השבוע, שמא יצטרכו לחלל שבת לשם טיפול לאחר הניתוח.²⁰ ואם הניתוח הוא ביום קבוע של רופא מומחה²¹, או שמדובר בתור ארוך של אנשים הממתנינים לניתוח²², מותר אף ביום חמישי ושישי.

²⁰ לשיטת הסוברים שגם במקום מצווה של ברית מילה שלא בזמנה לא התירו להתנות לחלל את השבת, נראה שאם יודע שמחמת הניתוח ביום חמישי או שישי יצטרך לחלל את השבת, יש להמנע מכך. וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לב סעיף ג). ועיין שם הערה צו, שביאר שגם לשיטת הש"ך וסיעתו שמתירים לערוך ברית שלא בזמנה בערב שבת, התם הוא במקום מצווה, והטעם הוא שאין להחמיץ את מצוות המילה, מה שאין כן בניתוח שאינו דחוף. אולם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י"ב סימן מג) נראה שסובר אחרת, שכן כתב: "על פי כל האמור נראה ברור דיש להתיר עשיית הניתוחים גם בימי חמישי ושישי, ואפילו בגוונא שיצטרכו לאחר מיכן לחלל עליהם בודאי את השבת משום פיקוח נפש... מפני שיש בזה הצלה מייסורים קשים וגם סיכויים להצלחתם לפדות את החולים על ידי כך ממחלתם המסוכנת. אזי יש כבר בזה גם מצווה, הן מצד החולה שמצווה לחזר אחרי רפואתו כאשר האריכו בזה גדולי הפוסקים, והן מצד הרופא שמצווה עליו להגיש לו מזור ומרפא... ומכיוון דמצווה קעבדי, מותר אם כן לבצעם אפילו בימי חמישי ושישי. ואף על פי שיצטרכו עבור כן לחלל עליהם בודאי את השבת משום פיקוח נפש, ואם ידחו לתחילת השבוע לא יצטרכו, מכל מקום מותר זה משום דבמקום מצווה לא גזרו הך גזירת הרואין של נראה כמתנה לחלל את השבת וכנ"ל...". לדעתו של הציץ אליעזר ההיתר הוא גם אליבא דשיטת התשב"ץ הט"ז וסיעתם, הסוברים שיון לערוך ברית מילה שלא בזמנה בערב שבת, עיין שם. אלא שיש לומר שאין כאן מחלוקת כלל ובספר שמירת שבת דיבר על ניתוח שקדים וכדומה שאין בו בהכרח כאבים וייסורין, ואילו בשו"ת ציץ אליעזר מיירי בניתוח שמציל מייסורין כלשונו, ע"ש ודו"ק.

²¹ הגרש"ז אויערבך זצ"ל הובא בשמירת שבת כהלכתה (שם הערה צז) שסובר שבמקרה זה חשיב כמו במקום מצווה. ויש להביא ראיה לדבר, שהרי החיד"א בספרו ברכי יוסף (עיין לעיל הערה 7) טען שמרן השולחן ערוך התיר הפלגה בספינה במקום מצווה משום צורך העולם, ואם כן, ניתוח על ידי רופא מומחה שיש לו יום קבוע, אפשר שחשיב צורך העולם ודמי לדין הפלגה בספינה (עיין עוד ילקוט יוסף סימן רמח סוף הערה ז).

²² עיין שו"ת ציץ אלי עזר (ח"י"ב סימן מג) שכתב: "על כן, אם לפי התור אפשר כבר לבצע הניתוח במספר ימים קודם, ורק מפני שזה יוצא בימי חמישי או שישי לא יבצעו זאת, וידחו זאת לתחילת שבוע הבא, הרי זה לפי דעתי כעין מצווה הבאה בעבירה מה שדוחים על ידי כך הגשת ההצלה והריפוי באמצעות הניתוח... וחוף מזה סידור כזה יכול לגרום הרבה פעמים להפליה לרעה של חולים אחרים, הן מהמחכים בתור, והן מהמתווספים בפתאומיות דרך חדר המיון. והדבר יכול להתבטאות הן מפאת חוסר מיטה, והן בגלל דחית ניתוח דחוף אחר במקום זה, וקשה על כן לעשות מראש חישוב כנ"ל", עכ"ל.

טו. כמו כן אם יש לחולה כאבים מותר לנתח אף בערב שבת.²³

טז. אין מנתחים בשבת חולה אם אין לחשוש שמצבו של החולה יחמיר והוא יבוא לידי סכנה.²⁴

יז. מותר לרופא לשבות בביתו בשבת גם כאשר יש לו תורנות בבית החולים ביום שבת ויצטרך לחלל את השבת כדי להגיע לעבודתו בבית החולים.²⁵

יח. מותר לחיילים להשאר בביתם ביום שישי אף אם יצטרכו בשבת לצאת לפעילות מבצעית.²⁶

²³ שו"ת ציץ אליעזר שם, עיין לעיל הערה 20.

²⁴ שמירת שבת כהלכתה (פרק מ סימן לח). ולעיל (הערה 18) כתבנו על מחלוקת הרמב"ן והרמ"ה לגבי תינוק שחל ברית המילה שלו בשבת, וקודם המילה נשפכו המים החמים שהוחמו קודם השבת לצורך המילה, שלדעת בעל המאור אין לקיים את ברית המילה ולבוא לידי חילול שבת של ביטול המים לצורך התינוק, ואילו הרמב"ן סובר שאין לך אלא מצווה בשעתה, ומותר למולו, ואם יצטרכו, יחממו עבורו מים בשבת. הרי שלדעת בעל המאור גם אם מדובר בברית מילה בזמנו שהוא בשבת, לא מקיימים מצווה זו משום חשש חילול שבת, כל שכן לגבי ניתוח שאין בו סכנה. וגם לדעת הרמב"ן יש לומר שהתם הוא משום מצווה בשעתו, מה שאין כן בנידון דידן.

²⁵ אמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח א סימן קלא) פסק שרופא המתגורר במרחק רב מבית החולים ויש לו תורנות ביום שבת, כך שאינו יכול ללכת ברגל בשבת, שעליו לנסוע לבית החולים לפני כניסת השבת, כדי שלא יצטרך לחלל את השבת בנסיעה לבית החולים. אולם בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לב סעיף לד) פסק שאף על פי שיש להכין קודם השבת כל דבר שיצטרך לו בשבת משום פקוח נפש, מכל מקום, מעיקר הדין אין חובה לעשות מעשה שיש בו טורח גדול כדי למנוע את הצורך בחילול שבת. ובשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל ביאר (שם הערה קד) שאמנם יש איסור לעשות מעשה שכתוצאה מכך יהיה חילול שבת, כגון לצאת בשיירה למדבר. אולם לא מצינו שיהיה **מחויב לעשות מעשה** כדי למנוע חילול שבת שיהיה אחר כך בשביל פקוח נפש. לכן פסק השמירת שבת כהלכתה (פרק מ סעיף יג; וסעיף כב) כי במקום שאין אפשרות להיעזר בנהג גוי, רופא שעזיבת ביתו תמנע ממנו וממשפחתו עונג שבת, מותר לו להישאר בביתו עד שעת התורנות, ואז ייסע לבית החולים. וטעמו הואיל וחשיב עונג שבת בביתו כדבר מצווה, ואינו עושה שום מעשה בקום ועשה בערב שבת כדי לגרום לחילול שבת למחר, הרי שאינו חייב לעזוב את ביתו מערב שבת.

²⁶ לאור הדברים בהערה לעיל נראה כי לגבי חיילים הצריכים לצאת לפעילות מבצעית המוגדרת כצורך פיקוח נפש ביום השבת, והם נמצאים ביום שישי בביתם, לדעת הרב פיינשטיין עליהם לשבות בבסיסם, ולדעת הרב שלמה זלמן אויערבך לכאורה יהיה מותר

מעוברת בחודש תשיעי להריונה

ט. אישה שהגיעה לחודש תשיעי להריונה, מן הראוי שתכין מראש את כל הדרוש לה למקרה והלידה תהיה בשבת, כדי למעט בחילול שבת עד כמה שאפשר.²⁷

כ. מעוברת שמלאו לה חודשי הריונה ועדיין לא ילדה, והרופא אומר שיש צורך לזרז את הלידה משום סכנה, מותר לקבל טיפול להחשת הלידה, אף אם על ידי כך תלד בשבת.²⁸

כא. אין האישה חייבת להימצא בקרבת בית החולים סמוך לשבת כדי להימנע מנסיעה בשבת. ואם מתחילה להרגיש חבלי לידה אל תמתין עד שיתגברו הכאבים אלא תיסע מיד לבית החולים.²⁹

להם לצאת לבסיס בשבת. אמנם יש שכתבו שלגבי חיילים רווקים אין להתיר הואילו אין פגיעה כל כך בשבת אם ייסעו לבסיס, וגם מפני שהדבר נראה תמוה ויגרום לזלזול בשבת. ובשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן לו), כתב כי יש לחלק בין חילול שבת קבוע לארעי, שכל מה שאמרו שמותר לצאת להפלה לצורך מצווה בשלושת הימים הסמוכים לשבת, הוא בהפלה ארעית, אך לסדר כך את החיים שבאופן קבוע מפליג לפני שבת ומחלל אח"כ את השבת מפני פיקוח נפש - אסור. מכל מקום דעת מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ' להתיר את הדבר, שכן הרמב"ם כלל אינו סובר את דין 'מתנה לחלל את השבת'. וגם לשיטת בעל המאור, לא גרע דינם של חיילים מדינים של רופאים וכד', דלא חשיב מתנה לחלל את השבת. עוד נראה לענ"ד לומר, שיש להתיר את הדבר גם לשיטת הציץ אליעזר שהובאה לעיל (הערה 7), שיש לומר שדין מתנה לחלל את השבת לא שייך ברופאים או חיילים ושאר בעלי מקצוע העוסקים בהצלת נפשות, הואיל ודין זה הוא גזירה משום הרואים שנראה כמזלזל בשבת, וברופאים או חיילים וכדומה אפשר שכלל לא גזרו, הואיל ואינו ניכר שמזלזלים חלילה בשבת, אלא חשיב כעושים מלא כתם מלאכת קודש של הצלת נפשות, ויש לעיין עוד בדבר זה.

²⁷ מגן אברהם (סימן של סק"א) כתב בשם ספר חסידים גבי יולדת שכאשר תגיע לחדש תשיעי להריונה יש להזמין הכל מערב שבת כדי שלא יחללו שבת. על פי זה נראה שיש לעשות מאמץ ולצמצם את איסורי השבת שעלולים להיוולד בעקבות הלידה. ועיין משנה ברורה שם סק"א ושמירת שבת כהלכתה פרק לו סעיף ו.

²⁸ שמירת שבת כהלכתה פרק לב הערה צח, נשמת אברהם או"ח סימן רמח סוף סעיף א.

²⁹ שמירת שבת כהלכתה (פרק לו, סעיף ז) כנלמד לעיל (הערה 25) שלשיטת הגרש"ז אויערבך זצ"ל כל שאינו עושה מעשה בקום ועשה בערב שבת, לא אסור משום מתנה לחלל את השבת.

כב. מותר לאישה הרה בחודש התשיעי להריונה להתארח ולשבות בבית הוריה בשבת על אף שמקום מגורי הוריה רחוק יותר מבית ה חולים בו מבקשת ללדת את תינוקה , ובלבד שאינה מרגישה חבלי לידה וכד' ³⁰.

³⁰ לכאורה על פי המגן אברהם (סימן של סק"א) בשם ספר חסידים הובא לעיל בהערה 27, כל שכן לנידון דידן שיש לעשות מאמץ ולצמצם את איסורי השבת שעלולים להיוולד בעקבות הלידה. ובשו"ת אגרות משה (או"ח א סימן קלא) פסק שרופא המתגורר במרחק רב מבית החולים ויש לו תורנות ביום שבת , כך שאינו יכול ללכת ברגל בשבת , שעליו לנסוע לבית החולים לפני כניסת השבת , כדי שלא יצטרך לחלל את השבת בנסיעה לבית החולים . אלא שעל פי מה שהובא לעיל (הערה 25) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שטען שאמנם יש איסור לעשות מעשה שכתוצאה מכך יהיה חילול שבת, כגון לצאת בשיירה למדבר . אולם לא מצוי שיהיה מחויב לעשות מעשה כדי למנוע חילול שבת שיהיה אחר כך בשביל פקוח נפש . לכן יש לרופא שעזיבת ביתו תמנע ממנו וממשפחתו עונג שבת , מותר לו להישאר בביתו עד שעת התורנות, ואז ייסע לבית החולים , הואיל וחשיב עונג שבת בביתו כדבר מצווה , ואינו עושה שום מעשה בקום ועשה בערב שבת כדי לגרום לחילול שבת למחר , הרי שאינו חייב לעזוב את ביתו מערב שבת.

אלא שעל כל פנים בנידון דידן , נסיעה לשבת להורים הגרים רחוק יותר מבית החולים , לא דמי למה שהובא לעיל בדין מעוברת שאינה צריכה להיות בערב שבת בסמוך לבית החולים , שהרי כאן כשנוסעת להורים הוי כמתנה לחלל את השבת בקום ועשה, שהרי תצטרך לנסוע בשבת נסיעה ארוכה יותר מאילו הייתה נשארת בביתה .

אולם נראה להתיר את הדבר על פי דברי הריב"ל (שו"ת ח"ב סימן נג הובא לעיל בהערה 3) שאף שחלק על הריב"ש להתיר יציאה לדרך שלושה ימים קודם השבת כאשר יודע בוודאות שיחלל את השבת במקום סכנה , אולם כתב להתיר את הדבר כאשר המציאות היא של ספק חילול שבת : "ומה שאפשר לתרץ כדי ליישב דברי הרב אלפסי דסבירא ליה דההיא דאין צרין על עיירות ליכא חלול שבת **בודאי** ואפילו ספק קרוב לודאי... ולפי זה אפשר לומר דאפילו הרב רבינו זרחיה ז"ל לא הורה להקל בדבר דאיכא חילול שבת בודאי, אלא בדבר שהוא ספק דאפילו שיש ספק קרוב לודאי. ומאי דקאמר ולכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת - על כרחך רצה לומר שהוא ספק קרוב לודאי לחלל את השבת. וכך נראים הדברים... אבל אין הכי נמי דהיכא דאיכא חילול שבת בודאי כגון אלו היהודים ההולכים במדבר בשיירות הישמעאלים וכיוצא בו, דעל כל פנים הם צריכים לחלל את השבת מפני הסכנה, אפילו הרז"ה בכונן האי לא קאמר, אלא מסתברא דכולהו אפיין שוין להחמיר ותו לא מידי". והסכים עמו הביאור הלכה (רמת, ד"ה ופוסק עמהם). על פי זה אישה שבחודש תשיעי להריונה נוסעת להוריה בערב שבת , אינה מתנה לחלל את השבת , שהרי אין שום וודאות שתצטרך לנסוע בשבת זו דווקא לבית החולים ללידה .

זאת ועוד , פעמים רבות יש בנסיעה להורים משום ייתובי דעתה של הי ולדת, ואם בשבת התירו חילול שבת משום ייתובי דעתה – עיין סימן של סעיף א , על אחת כמה וכמה שאין לאסור בערב שבת לנסוע להוריה דבר שיש בו כדי להרגיעה לקראת הלידה .

והרב יצחק זילברשטיין שליט"א כתב (חוברת שיעור לרופאים, שיעור מס' 298) לדייק כן מלשון המשנה ברורה שבסימן של סעיף א כתב שמן הראוי לאישה הנמצאת בחודש תשיעי להריונה להזמין בכל ערב שבת כל הדברים הנצרכים לה , ולא כתב "חייבת", כפי שכתב בביאור הלכה (סימן שלא) לגבי חיילים ש חייבים להכין כל צרכיהם בערב שבת . והטעם, כתב הרב, הוא כיוון שילדת ספק הוא אם תצטרך לחלל שבת , מה שאין כן חיילים, שברור שיצטרכו לחלל שבת, על כן **מחויבים** לדאוג להכין כל צרכיהם.

שמות הספרים והפוסקים הנזכרים בחוברת

1. **ר' חננאל** – פרשן תלמודי נולד בצפון אפריקה בשנת דתש"מ, נפטר בשנת דתת"י. תלמידו המובהק הר"י"ף.
2. **רי"ף** – ר' יצחק אלפסי חיבר ספר הלכות הרי"ף. נולד בספרד שנת דתשע"ג, נפטר בשנת דתתס"ג. תלמידיו הר"י מיגאש וריה"ל
3. **רמב"ם** – ר' משה בן מימון חיבר ספר יד חזקה, מורה נבוכים. נולד בספרד בשנת דתתצ"ח. נפטר במצרים בשנת דתתקס"ה
4. **בעל המאור** – ר' זרחיה הלוי חיבר השגות להלכות הרי"ף, ספר סלע המחלוקת. נולד שנת דתתצ"ה בספרד. תלמידו ר' שמואל אבן תיבון.
5. **רמב"ן** – ר' משה בן נחמן חיבר פירוש על התורה, תשובות בהלכה וחידושים על הש"ס. נולד בגירונה בשנת דתתקנ"ד. תלמידיו: הרא"ה והרשב"א.
6. **בעל העיטור** – ר' יצחק ב"ר אבא מרי. חיבר ספר מאה שערים. נולד בצרפת בשנת תתפ"ב. תלמידו בעל המנהיג.
7. **ספר התרומות** – ר' שמואל בן יצחק הסרדי. נולד בשנת דתתק"נ.
8. **הרא"ש** – ר' אשר בן יחיאל מחבר ספר הרא"ש, שו"ת, פירוש למשנה. נולד באשכנז בשנת ה"י, נפטר בספרד בשנת הפ"ח. תלמידו - בנו ר' יעקב בעל הטורים.
9. **מאירי** – ר' מנחם בן שלמה. מחבר ספר בית הבחירה - ביאורים על הש"ס. נולד בדרום צרפת בשנת ה"ט.
10. **הריב"ש** – ר' יצחק ב"ר ששת מחבר שו"ת הריב"ש. נולד בשנת הפ"ו בספרד, נפטר בשנת הקס"ח באלג'יר
11. **תשב"ץ** – ר' שמעון ב"ר צמח מחבר שו"ת תשב"ץ. תלמידו בנו תל"ג.
- הרשב"ש. נולד בספרד בשנת הקכ"א, נפטר באלג'יר בשנת הר"ד.
21. **מגיד משנה** – ר' יום טוב וידאל. חיבר ספר מגיד משנה על הרמב"ם.
31. **מהר"א אבן טוואה** – ר' אברהם בן טוואה, נכד הרמב"ן. תשובותיו ההלכתיות הובאו בשו"ת חוט המשולש.
41. **הטור** – ר' יעקב בן אשר מחבר ספר ארבעת הטורים. נולד באשכנז שנת הכ"ט, נפטר בספרד בשנת הק"ג. תלמידו אבודרהם.
51. **בית יוסף** – ר' יוסף בן אפרים קארו, מחבר ספרי הלכה בית יוסף אבקת רוכל ועוד. ספר בית יוסף ביאור והרחבה לספר הטור, נולד בספרד בשנת הרמ"ח, נפטר בצפת בשנת השל"ה. תלמידיו האלשיך, הרמ"ק.
61. **שולחן ערוך** - ר' יוסף בן אפרים קארו, ספר שולחן ערוך הוא ספר קיצור לפוסקים שהובאו בספר בית יוסף.
71. **שו"ת מהריב"ל** – הרב יוסף בן לב נולד בוולקן בשנת רס"ג נפטר בטורכיה בשנת ש"מ.
81. **שו"ת הרדב"ז** – הרב דוד בן זמרה, רב במצרים מחבר שו"ת הרדב"ז. נולד בספרד בשנת רל"ט, נפטר בצפת בשנת של"ג.
91. **הגהות הרמ"א** – הרב משה איסרליש מחבר הגהות השולחן ערוך. נולד בפולין בקרקוב שנת ר"פ, נפטר בשנת של"ב.
102. **טורי זהב** – הרב דוד הלוי סגל, מחבר טורי זהב על השולחן ערוך. נולד באוקראינה בשנת שמ"ו, נפטר בשנת תכ"ז.
12. **כנסת הגדולה** – הרב חיים בנבנשתי מחבר ספרים כנסת הגדולה ושיירי כנסת הגדולה. נולד בשנת ת"ש, נפטר בשנת תל"ג.

22. **מגן אברום** – הרב אברהם הלוי גומבינר, מחבר ספר מגן אברהם חיבור על השולחן ערוך. נולד בפולין שנת שצ"ז, נפטר בשנת תמ"ג
32. **שבות יעקב** – הרב יעקב ריישר מחברו שו"ת שבות יעקב. נולד בפראג שנת ת"ל, נפטר במיץ שנת תצ"ד.
42. **חות יאיר** – הרב יאיר חיים בכרך מחבר שו"ת חות יאיר, נולד בצ'כיה בשנת שצ"ח, נפטר תס"ב.
52. **הגהות הגר"א** – הגאון ר' אליהו בן שלמה מווילנא מחבר הגהות על השולחן ערוך והש"ס, נולד בליטא בשנת ת"פ, נפטר תקנ"ח.
62. **חכם צבי** – הרב צבי הירש אשכנזי מחבר ספרי שו"ת והלכה, נולד בהונגריה בשנת ת"כ, ונפטר בגלציה שנת תע"ח.
72. **שו"ת בית יהודה** – הרב יהודה עייאש מחבר ספרי הלכה ושו"ת, נולד באלג'ריה בשנת תמ"ח ונפטר בירושלים בשנת תקי"כ
82. **ספר ראשון לציון** - הרב חיים בן עטר מחבר שו"ת וספרי חידושים על הש"ס, וספר אור החיים על התורה. נולד במרוקו בשנת תנ"ו, נפטר בירושלים בשנת תק"ג.
92. **ברכי יוסף** – הרב יוסף דוד אזולאי מחבר ספרי הלכה דרוש, היה שד"ר מטעם הכוללים בירושלים וחברו. ספרו ברכי יוסף ביאור על השולחן ערוך נולד בירושלים בשנת תפ"ד, נפטר באירופה שנת תקס"ו. עצמותיו הועלו לארץ בשנת תש"כ.
03. **מחזיק ברכה** – הרב יוסף חיים דוד אזולאי. ספר מחזיק ברכה גם הוא חיבור על השולחן ערוך.
13. **חתם סופר** – הרב משה סופר מנהיג יהדות הונגריה, מחבר ספרי הלכה ודרוש, נולד בפראנקפורט בשנת תקכ"ג, נפטר בשנת ת"ר
23. **מור וקציעה** – הרב יעקב עמדין מחבר שו"ת וספרי הלכה. נולד בגרמניה בשנת תנ"ח, נפטר בשנת תקל"ו.
33. **תוספת שבת** – הרב רפאל מייזליש ספרו תוספת שבת על השולחן ערוך נדפס בשנת תקכ"ז.
43. **שו"ת שערי רחמים** – הרב חיים רחמים יוסף פראנקו, רבה הראשי הספרדי של חברון, נולד ברודוס בשנת תקצ"ה, נפטר בחברון תרס"ב
53. **שו"ת זבחי צדק** – הרב עבדאללה סומך, רבו של הבן איש חי, נולד בבגדד שנת תקע"ג, נפטר בשנת תרמ"ט.
63. **שו"ת רב פעלים** – הרב יוסף חיים מחבר ספר בן איש חי, נולד בגדד בשנת תקצ"ד נפטר תרס"ט.
73. **שו"ת משה האיש** – הרב יעקב שאול אלישר מחבר ספר ישא ברכה, היה הראשון לציון, נולד בצפת שנת תקע"ז, נפטר בירושלים בשנת תרס"ו.
83. **שפת אמת** – רבי יהודה אריה ליב אלטר. מחבר שפת אמת על התורה ועל הש"ס. נולד בוורשה בשנת תר"ז, נפטר תרס"ה.
93. **מהר"ץ חיות** –
04. **תעלומות לב** – הרב אליהו בכור חזן רבה של אלכסנדריה במצרים. נולד בטורכיה בשנת תר"ח, נפטר במצרים בשנת תרס"ח.
14. **נהר מצרים** – רבי רפאל אהרון, חיבר ספרי מנהגים רבים על מנהגי ירושלים ומצרים, נולד במרוקו בשנת תר"ז, נפטר בירושלים בשנת תרפ"ט.
24. **שו"ת דעת כהן** – הרב אברהם יצחק הכהן קוק מחבר ספרי הלכה ואמונה, ראש ישיבת מרכז הרב והרב הראשי לישראל. נולד בטלביה תרכ"ה, נפטר בירושלים בשנת תרצ"ה.
34. **משפטי עוזיאל** – הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל. שימש בתפקיד

בירושלים בשנת תר"ע, נפטר תשנ"ה.

35. **שו"ת ציץ אליעזר** – הרב

אליעזר וולדנברג רב המרכז הרפואי שערי צדק, ודיין בבית הדין האזורי בירושלים, מחבר שו"ת ציץ אליעזר. נולד בירושלים בשנת תרע"ו, נפטר בירושלים בשנת תשס"ו.

45. **שו"ת יביע אומר** – הראשון

לציון הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חיבר הרב בהיותו עוד רב במצרים. נולד בבגדד בשנת תרפ"א.

55. **שו"ת יחוה דעת** – הראשון

לציון הרב עובדיה יוסף. שו"ת יחוה דעת חיבר הרב בהיותו הראשון לציון.

65. **ילקוט יוסף** – הרב יצחק יוסף

בנו של הראשון לציון הרב עובדיה יוסף.

75. **שמירת שבת כהלכתה** – הרב

יהושע נויברט נולד בשנת תרפ"ז בהולנד, כיום רב בירושלים, מחבר ספר שמירת שבת כהלכתה על הלכות שבת.

85. **משנה הלכות** – הרב מנשה

קליין. ראש ישיבת בית שערים בברוקלין שבארצות הברית.

95. **שערים המצוינים בהלכה** –

הרב שלמה זלמן ברוין.

06. **הרב יצחק זילברשטיין** – רב

שכונת רמת אלחנן בבני ברק. מחבר ספר תורת היולדת.

16. **נשמת אברהם** – הרב אברהם

סופר.

26. **הרב מרדכי אליהו** – הראשון

לציון משנת תשל"ג – תשמ"ג.

36. **שו"ת שיח נחום** – הרב נחום

אליעזר רבינוביץ, ראש ישיבת ברכת משה שבמעלה אדומים. מחבר ספר שו"ת מלומדי מלחמה, יד פשוטה על הרמב"ם.

46. **הרב משה הדאיה** – רבה של

העיר אילת.

הראשון לציון. נולד בירושלים בשנת תר"מ, נפטר בירושלים תשי"ג.

44. **משנה ברורה** – הרב ישראל

מאיר הכהן מראדין המוכנה החפץ חיים על שם ספרו בשם זה. ספר משנה ברורה ביאור על פסקי השולחן ערוך והגהות הרמ"א. נולד בבלארוס בשנת תקצ"ח, נפטר בראדין בשנת תרצ"ג.

54. **ביאור הלכה** – הרב ישראל

מאיר הכהן מראדין ספרו ביאור הלכה הוא הרחבות על דברים שהובאו במשנה ברורה.

64. **שער הציון** – הרב ישראל

מאיר הכהן מראדין, ספרו שער הציון הוא מקורות ההלכות המובאות בספר משנה ברורה.

74. **שו"ת היכל יצחק** – הרב

יצחק אייזק הלוי הרצוג. הרב הראשי לישראל, נולד בפולין בשנת תרמ"ח, נפטר בשנת תשי"ט בירושלים.

84. **כף החיים** – הרב יעקב סופר

מחבר ספר כף החיים ביאור על ספר השולחן ערוך. נולד בבגדד בשנת תר"ל, נפטר בירושלים בשנת תרצ"ט.

94. **שו"ת ישכיל עבדי** – הרב

עובדיה הדאיה, ראש ישיבת המקובלים בית אל. נולד בחלב בשנת תר"י, נפטר בירושלים בשנת תשכ"ט.

05. **שו"ת מנחת יצחק** – הרב

יצחק יעקב וויס רב העדה החרדית בירושלים. נולד בפולין בשנת תרס"א, נפטר בירושלים בשנת תשמ"ט

15. **שו"ת אגרות משה** – הרב

משה פינשטיין ראש ישיבת תפארת ירושלים, מחבר שו"ת אגרות משה. נולד ברוסיה בשנת תרנ"ה, נפטר בארצות הברית בשנת תשמ"ו.

25. **הרב שלמה זלמן אויערבך**

זצ"ל – ראש ישיבת קו ל תורה. מחבר שו"ת חכמת שלמה. נולד

56. **שו"ת במראה הבזק** – כולל
ארץ חמדה בירושלים מיסודו של
הרב שאול ישראלי זצ"ל.
66. **שו"ת טל לברכה** - רמי רחמים
ברכיהו טלמון ת"ו.